A man with dark hair and glasses, wearing a dark pinstriped suit, a light blue shirt, and a red tie, is speaking at a wooden podium. He is holding a pen in his right hand. A microphone is positioned in front of him. The background is dark and out of focus.

Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Accountant, wat heb je te vertellen?

De accountant in de
aandeelhoudersvergadering (AVA)

Onderzoek naar de praktijk in 2013

© 2013 NBA

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de NBA.

Inhoudsopgave

1	Inleiding en managementsamenvatting	5
2	Voorgeschiedenis	6
2.1	De communicerende accountant	6
2.2	Het belang van de aandeelhoudersvergadering is toegenomen.	6
2.3	De accountant in de aandeelhoudersvergadering	6
2.4	Accountantsbrief van de VEB	7
2.5	Reactie VEUO op Accountantsbrief van de VEB	7
2.6	Reactie NBA op Accountantsbrief van de VEB	7
2.7	De benoeming van de accountant door de aandeelhouders	7
3	Onderzoeksopzet en -resultaten	9
3.1	Inleiding	9
3.2	Onderzoeksopzet	9
3.3	Onderzoekspopulatie	9
3.4	Vastlegging AVA in (concept)notulen	10
3.5	Onderzoeksresultaten	10
3.5.1	Aanwezigheid VEB	10
3.5.2	Aanwezigheid accountant	11
3.5.3	Presentaties door accountants	13
3.5.4	Vragen aan de accountant	20
3.5.5	Herstelplicht accountant	22
3.5.6	Bespreking functioneren accountant	22
3.5.7	Herbenoeming of wisseling van accountant	24
3.5.8	Hoofdpunten uit de management letter van de accountant	25
3.5.9	Overige opvallende zaken uit de analyses van de AVA-notulen	28
4	Conclusies en aanbevelingen.	29
4.1	Conclusies	29
4.2	Aanbevelingen	29

Bijlagen

A Regelgevend kader	31
B. Brief VEB	33
C Brief VEUO	39
D Brief NBA	43
E Onderzoekspopulatie	44
F Vragenlijst	45

01 | Inleiding en management-samenvatting

Sinds de inwerkingtreding van de Nederlandse corporate governance code (code Tabaksblat) is het gebruikelijk dat de accountant van Nederlandse beursfondsen aanwezig is in de aandeelhoudersvergadering (AVA) om vragen over zijn controleaanpak en -verklaring te beantwoorden. Tot voor kort maakten de aandeelhouders slechts zeer beperkt gebruik van deze mogelijkheid. Voor zover de accountant vragen kreeg bleven zijn antwoorden algemeen. Dat was voor de VEB aanleiding om in januari 2013 een brief te sturen naar de zes grootste accountantskantoren en de NBA. De VEB sprak in de brief de verwachting uit dat de accountant in de AVA het initiatief zou nemen en uitleg zou geven over zijn controle. In de brief geeft de VEB twaalf mogelijke vragen die zij de accountant zullen stellen mocht hij dit niet doen. Met het oog hierop heeft de NBA in 2013 onderzoek gedaan naar het optreden van de externe accountant in de AVA. In hoeverre hebben zij gehoor gegeven aan de oproep van de VEB? Dit rapport bevat de uitkomsten van het NBA-onderzoek.

Op basis van de wet en de Nederlandse code corporate governance is de accountant sinds 2005 bevoegd om de AVA waar de jaarrekening wordt vast gesteld bij te wonen en daarin het woord te voeren¹. De AVA is het platform voor de accountant om rechtstreeks te communiceren met een belangrijke groep van het maatschappelijk verkeer, de aandeelhouders. Tot voor kort hadden aandeelhouders daar echter niet veel belangstelling voor. In 2013 lijkt mede onder invloed van de brief van de VEB sprake te zijn van een trendbreuk. Het zijn ook de aandeelhouders die de accountant benoemen (op voordracht van de Raad van Commissarissen).

Uit het onderzoek blijkt dat in meer dan de helft van de AVA's de accountant een presentatie heeft verzorgd en een nadere toelichting heeft gegeven als reactie op de twaalf aandachtspunten van de VEB. Wat opvalt is dat de accountants serieus aan de slag zijn gegaan om tegemoet te komen aan de informatiebehoeften van de aandeelhouders. Accountants hebben veelal een algemene toelichting gegeven op de controle. Daarbij moet de kanttekening gemaakt worden dat de presentaties vaak algemeen van inhoud zijn en slechts beperkt ondernemings specifieke informatie geven. Op dit punt kan nog veel winst worden behaald. Wat ook opvalt is dat de aandeelhouders zelden doorvragen. De toekomst zal uit wijzen of zij genoeg nemen met het algemene verhaal van de accountant. Er zijn echter uitzonderingen. Dit studierapport geeft een aantal voorbeelden die hopelijk inspireren tot een betere dialoog tussen de accountant en de aandeelhouders.

In vergelijking met eerder door de NBA verricht onderzoek wordt duidelijk dat aandeelhouders in 2013 relatief veel meer vragen hebben gesteld aan de accountant dan in voorgaande jaren. De aanwezigheid van de accountant in de AVA heeft aan betekenis gewonnen. Ongetwijfeld werd dit mede beïnvloed door de gebeurtenissen bij Imtech. Lang niet alle vragen van de aandeelhouders hadden altijd betrekking op het verantwoordelijkheidsgebied van de accountant. Voor zover de accountant niet in ging op die vragen, werden ze vaak beantwoord door de onderneming zelf, hetgeen vanuit governance perspectief ook logisch is. Ondernemingen lijken vaker, vooral in de AVA, informatie te verstrekken over de hoofdpunten uit de management letter van de accountant. De accountant bevestigt in de AVA de juistheid van deze informatie. Ook dat is een positieve ontwikkeling.

¹ Zie bijlage A voor het regelgevend kader.

02 | Voorgeschiedenis

2.1 De communicerende accountant

De NBA vindt dat de controlerend accountant als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer op een duidelijk en zorgvuldig moet communiceren. Deze communicatie vindt binnen de onderneming plaats via zijn accountantsverslag en management letter gericht aan het bestuur en commissarissen. Voor de buitenwereld geeft de accountant zijn verklaring af. Deze bestaat uit een standaardtekst en bevat verder geen informatie over zijn bevindingen. Normaal gesproken betreft dit een goedkeurende verklaring die wordt ervaren als boiler plate teksten. Om die reden worden ze meestal niet gelezen. In het huidige tijdsgewricht wordt echter meer van de accountant verlangd. Vooral als sprake is van gebrekkig functionerend management of toezicht wordt vaak de vraag gesteld: waar was de accountant? De maatschappij verwacht dat de accountant zaken die mis dreigen te gaan, tijdig signaleert. De NBA probeert tegemoet te komen aan deze verwachtingen via diverse projecten waaronder de verplichte communicatietraining 'Zeg wat je ziet' voor haar leden betrokken bij de controle.

Internationaal werkt de IAASB² aan een meer informatieve controleverklaring waarin de accountant specifieke informatie verstrekt en zich o.a. expliciet uit spreekt over de continuïteit van de onderneming. In het Verenigd Koninkrijk bevat de controleverklaring al met ingang van 2013 aanvullende informatie. In Nederlands studeert de NBA op dit onderwerp.

2.2 Het belang van de AVA is toegenomen

Een belangrijke aanleiding voor de corporate governance ontwikkelingen in Nederland³ lag in het feit dat aandeelhouders als gevolg van allerlei beschermingsconstructies weinig te vertellen hadden. De in 2003 wettelijk verankerde Nederlandse corporate governance code, hierna de Code⁴, bracht daar verandering in. De AVA werd het platform voor de dialoog tussen bestuurders, commissarissen en aandeelhouders. Deze laatste kregen steeds meer invloed op belangrijke beslissingen van de onderneming. Uit de AVA-evaluaties van Eumedion blijkt dat de participatie van aandeelhouders aan de besluitvorming jaarlijks is gestegen⁵.

2.3 De accountant in de AVA

Bij Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen is het sinds de Code gebruikelijk dat de accountant ook aanwezig is in de AVA om vragen van aandeelhouders te beantwoorden. Dit recht is zelfs in 2005 in de wet vast gelegd.

2 International Auditing and Assurance Board, gevestigd in New York.

3 In 1996 stelden de VEUO en de Vereniging voor de Effectenhandel de eerste Commissie Corporate Governance in. De 40 aanbevelingen van de Commissie Peters hadden echter weinig effect.

4 De door de commissie Tabaksblat in 2003 gepubliceerde code is in 2008 aangepast door de commissie Frijns. De best practice bepaling V.2.1 over de accountant in de AVA is daarbij echter ongewijzigd gebleven.

5 Een stijging van 33% in 2005 tot 64% in 2012.

NBA-onderzoek⁶ in de jaren 2004, 2005 en 2006 wees echter uit dat aandeelhouders maar in zeer beperkte mate vragen stelden aan de accountant. De jaarlijkse AVA evaluaties van Eumedion bevestigden dit beeld voor de jaren 2007 t/m 2012. Volgens de Code kan de accountant alleen bevestigd worden over zijn controleaanpak en -verklaring. Aandeelhouders hadden echter vooral belangstelling voor de bevindingen van de accountant zoals gerapporteerd naar de vennootschap zelf. Om die reden vroegen aandeelhouders regelmatig naar de inhoud van de management letter⁷.

2.4 Accountantsbrief van de VEB

Een belangrijke aanleiding voor het NBA-onderzoek was de brief (zie bijlage B) die de VEB in januari 2013 naar de zes grootste accountantskantoren en de NBA stuurde. De VEB zou graag zien dat de accountant het initiatief neemt en in de AVA uitleg geeft over zijn controle. Mocht dat niet gebeuren dan stelt de VEB een groot aantal vragen aan de accountant. Aanleiding voor de brief was de waarneming van de VEB in 2012 “dat accountants desgevraagd vaak weinig uitleg geven over hun controlewerkzaamheden en bevindingen”. Zelfs als zij van het bestuur wel de ruimte kregen om die uitleg te geven. Een dergelijke houding draagt niet bij aan een effectieve discussie en het informatieve gehalte van de aandeelhoudersvergadering, aldus de VEB. De accountant speelt immers een belangrijke rol in het geheel van checks and balances binnen de onderneming. In een brief van 4 maart 2013 aan bestuur en commissarissen van Nederlandse beursfondsen spreekt de VEB de verwachting uit dat de accountant in de AVA de ruimte krijgt om gestelde vragen te beantwoorden zodat er een vruchtbare discussie op die AVA plaatsvindt.

2.5 Reactie VEUO⁸ op Accountantsbrief van de VEB

In een reactie op de VEB heeft de VEUO vastgesteld dat de wensen van de VEB verder gaan dan de wet of de Code vereisen. Zij adviseerde haar leden per brief (bijlage C) om vooraf duidelijke afspraken te maken met de accountant over de beantwoording van vragen. Tevens benadrukte de VEUO dat de accountant alleen bevestigd kan worden over zijn controlewerkzaamheden en zijn verklaring bij de jaarrekening. De inhoud van de jaarrekening en het jaarverslag is de verantwoordelijkheid van het bestuur (en de Raad voor Commissarissen (RVC)). Alleen bij een materieel onjuiste voorstelling van zaken kan de accountant ingrijpen. Dit betekent ook dat de accountant niet kan ingaan op de inhoud van zijn managementletter. Tenzij het bestuur of de RVC daar mededelingen over doen die materieel onjuist zijn. In dat geval kan de accountant vragen dit te corrigeren.

2.6 Reactie NBA op Accountantsbrief van de VEB

De NBA staat positief tegenover de wens van de VEB om tijdens de AVA meer tegemoet te komen aan de informatiebehoeften van de aandeelhouders. Deze wensen passen in een veranderende wereld en de sluiten aan op rol van de accountant. De invulling dient wel zorgvuldig en binnen de wettelijke kaders plaats te vinden. Aldus de NBA in een brief aan de bestuursvoorzitters van de zes grootste accountantskantoren (Bijlage D).

2.7 De benoeming van de accountant door de aandeelhouders

De accountant wordt benoemd door de AVA op voordracht van de Raad van Commissarissen. (art 2:393 lid 2 BW). Tot voor kort was dit een hamerstuk. Aandeelhouders willen echter meer betrokken worden in de keuze van de accountant.

De Code zegt hier het volgende over: ‘Het bestuur en de auditcommissie maken ten minste eenmaal in de vier jaar een grondige beoordeling van het functioneren van de externe accountant in de diverse entiteiten en capaciteiten waarin de externe accountant fungeert. De belangrijkste conclusies hiervan worden aan de algemene vergadering van aandeelhouders medegedeeld ten behoeve van de beoordeling van de voordracht tot benoeming van de externe accountant. (best practice bepaling V.2.4)’

Eumedion heeft in haar speerpuntenbrief 2012 een aantal handvatten gegeven om de toelichting op de benoeming of

⁶ Zie de publicatie Accountant in AVA 2006 van het Koninklijk NIVRA

⁷ Zie de speerpuntbrieven van Eumedion en de VEB.

⁸ Vereniging van Effecten Uitgevende Ondernemingen.

herbenoeming van de accountant 'meer betekenisvol te maken'. De motivering voor een benoemingsvoordracht in de AVA liet nogal vaak te wensen over.

Voor de (her)benoeming van de accountant heeft Eumedion behoefte aan de volgende informatie:

- Informatie over het proces om tot een grondige beoordeling van het functioneren van de accountant te komen.
- Een weergave van de belangrijkste conclusies van de grondige beoordeling.
- Informatie over de aanbestedingsprocedure in geval van wisseling van accountantskantoor:
  - het aantal kantoren dat is uitgenodigd een offerte uit te brengen
  - beschrijving van de selectiecriteria en -proces
  - de doorslaggevende reden voor de voordracht
  - reikwijdte van de controleopdracht
  - voorgestelde benoemingstermijn.

In december 2012 heeft het parlement een wetswijziging⁹ aangenomen die organisaties van openbaar belang, waaronder Nederlandse beursfondsen, verplicht om periodiek van accountantskantoor te wisselen. De maximale termijn voor de jaarrekeningcontrole door hetzelfde accountantskantoor is vast gesteld op acht jaar. Dit betekent voor veel beursfondsen dat zij voor 2016 een ander accountantskantoor geselecteerd moeten hebben. Verwacht mag worden dat aandeelhouders daar in de AVA's goed over geïnformeerd willen worden.

⁹ Betreft een aanvulling op artikel 23 in de Wet toezicht accountantsorganisaties.

03 | Onderzoeksopzet en -resultaten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksresultaten. Hierbij wordt voor zover mogelijk een vergelijking gemaakt met resultaten uit eerder door de NBA (NIVRA) uitgevoerde onderzoeken¹⁰ naar het optreden van de accountant in de AVA.

Het onderzoeksteam bestond uit:

- mw. mr. M.E.P.A.R. Jans - Van Wieringen, Jans Juridisch Advies.
- mw. dr. S.C. Laval, Ferox-Ageo.
- dhr. drs. M. M.H. Tagage RA, BDO Audit & Assurance B.V.
- dhr. J. Scheffe RA RO CIA (projectleider), NBA.

De twee laatstgenoemde onderzoekers hebben in 2004, 2005 en 2006 ervaring opgedaan met soortgelijke onderzoeken.

3.2 Onderzoeksopzet

Het onderzoek is hoofdzakelijk uitgevoerd aan de hand van de (concept) notulen welke de vennootschappen volgens de Code binnen drie maanden na de AVA op hun website dienen te plaatsen. Indien deze notulen nog niet beschikbaar waren, is contact opgenomen met de secretaris van de vennootschap met het verzoek een korte vragenlijst (bijlage F) in te vullen. Van sommige AVAs zijn ook webcasts of geluidsopnamen gemaakt en op de website geplaatst. Hier is in het onderzoek echter geen gebruik van gemaakt. De onderzoekers hebben ook enkele vergaderingen als toehoorder bijgewoond (Fugro en Imtech). Dit om een indruk te krijgen van het verloop van een AVA. Om vergelijking met de eerder uitgevoerde onderzoeken mogelijk te maken is gebruik gemaakt van (vrijwel) dezelfde lijst met onderzoeksvragen.

3.3 Onderzoekspopulatie

De oorspronkelijke onderzoekspopulatie bestond uit 94 ondernemingen. Ter vergelijking: het NIVRA-onderzoek Accountant in de AVA 2006 omvatte 150 ondernemingen. Het aantal Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen is in 7 jaar tijd met 56 ondernemingen (37%) afgenomen. Er is duidelijk sprake van een langzame trend van leegloop van de Amsterdamse beurs.

Het onderzoek richtte zich op de Nederlandse beursgenoteerde vennootschappen die per 31 maart 2013 aan Euronext Amsterdam genoteerd waren. Deze groep dient de bepalingen van de Code na te leven. En volgens die code kunnen aan-

¹⁰ Zie NIVRA-publicaties Accountant in AVA 2006 en Accountant in de AVA 2005.

deelhouders bij de vaststelling van de jaarrekening vragen stellen aan de accountant. Dit betekent dat aan de Amsterdamse beurs genoteerde buitenlandse ondernemingen, zoals Shell en Air France/KLM, niet zijn betrokken in het onderzoek. Vijf ondernemingen vielen buiten de onderzoekspopulatie als gevolg van een afwijkend boekjaar. Bij het afsluiten van het onderzoek hadden tien ondernemingen de notulen nog niet op hun website geplaatst. Van deze groep heeft slechts een onderneming de moeite genomen om de toegestuurde vragenlijst (bijlage F) in te vullen.

Uiteindelijk bleef een groep van 80 Nederlandse beursfondsen over waarvan informatie over het optreden van de accountant is verkregen. Voor de namen wordt verwezen naar bijlage E. Met uitzondering van Imtech¹¹ (6 augustus), hebben alle in het oorspronkelijke onderzoek betrokken ondernemingen hun jaarrekening in het eerste half jaar van 2013 vast laten stellen door de aandeelhouders.

3.4 Vastlegging AVA in (concept)notulen

Het onderzoek wijst uit dat er een grote variatie bestaat in de mate van detail waarin het verloop van de AVA in (concept) notulen is vastgelegd. Sommige ondernemingen doen dit zeer uitgebreid. Zoals Unilever NV die een notaris had ingeschakeld om een 'proces verbaal' van niet minder dan 58 bladzijden op te stellen. Andere ondernemingen volstaan met een samenvatting¹² van de vergadering. Voor het onderzoek betekende dit dat de onderzoekers niet altijd een volledig beeld konden krijgen van het optreden van de accountant. Verder is het de onderzoekers opgevallen dat het een aantal ondernemingen niet lukt om de notulen binnen de in de Code voorgeschreven termijn van drie maanden te publiceren. Sommige ondernemingen deden hierover langer dan een half jaar. Vanuit corporate governance perspectief gezien verdient dit niet de schoonheidsprijs.

3.5 Onderzoeksresultaten

In deze paragraaf worden de resultaten uit het onderzoek naar het optreden van de accountant in de AVA gepresenteerd. Deze paragraaf start met enkele cijfers over de aanwezigheid van de VEB en accountants in de AVA's. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het optreden van de accountant in die AVA's. Verder wordt aandacht besteed aan de bespreking van het functioneren van de accountants en het voorstel tot (her) benoeming of wisseling van de accountant. Aan het eind wordt ingegaan op de hoofdpunten uit de management letter van de accountant.

3.5.1 Aanwezigheid VEB

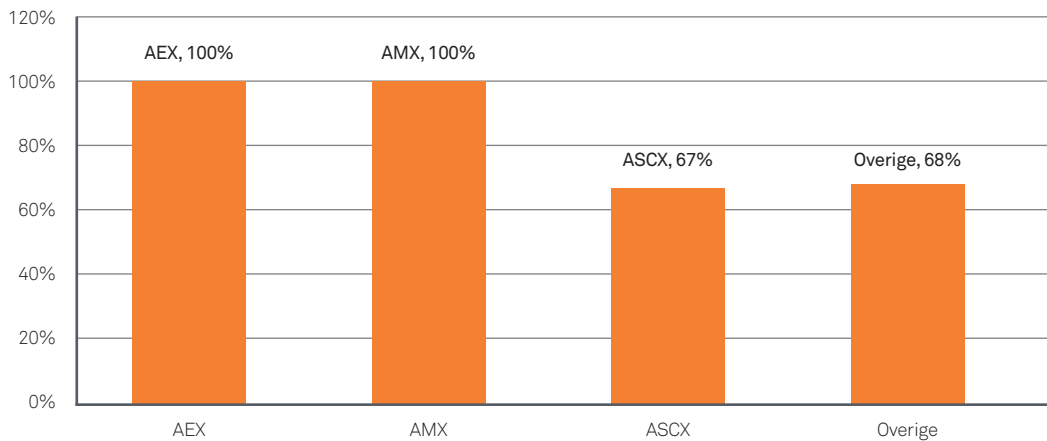
Zoals eerder aangegeven was de brief die de VEB begin 2013 naar de zes grootste accountantskantoren heeft gestuurd een belangrijke aanleiding voor het NBA-onderzoek. Het was daarom interessant te onderzoeken of de VEB de desbetreffende AVA's ook heeft bezocht.

Als aandeelhouders in een AVA vragen stellen dan behoren zij hun naam en de organisatie die zij vertegenwoordigen te noemen. Dit maakte het mogelijk om via de notulen de aanwezigheid van een VEB-vertegenwoordiger vast te stellen. Uit het onderzoek blijkt dat de VEB in 84% van de AVA's vertegenwoordigd was. Een nadere onderverdeling naar beursindex geeft het volgende beeld:

¹¹ Bij Imtech was in 2013 veel aan de hand. Fraude in Polen en Duitsland leidde tot een koersval en bijna tot de ondergang van de onderneming. Verwezen wordt naar het uitgebreide forensisch rapport dat Imtech in juni publiceerde. Om dringend noodzakelijke financiering via uitgifte van nieuwe aandelen mogelijk te maken vond 28 juni 2013 een AVA plaats. Deze AVA nam ruim 6 uur (!) in beslag omdat aandeelhouders veel vragen hadden over het toezicht en de controle van de onderneming. De accountant van KPMG was ook aanwezig en verzorgde een uitgebreide presentatie van zijn controle aanpak en bevindingen. Dit leidde tot ruim 20 vragen van aandeelhouders gericht aan de accountant. De vaststelling van de jaarrekening 2012 vond later plaats in een BAVA (Bijzondere aandeelhoudersvergadering) d.d. 2 augustus die de accountant ook heeft bezocht. De bijbehorende notulen waren echter nog niet beschikbaar bij het afsluiten van het onderzoek.

¹² Zie bijvoorbeeld Philips: "Samenvatting van de discussie in de algemene vergadering van aandeelhouders."

Aanwezigheid VEB per fonds

3.5.2 Aanwezigheid accountant

Het onderzoek wijst uit dat de accountant in 79 AVA's (99%) aanwezig was. In 2006 lag dat percentage op 93 % en in 2005 op 83 %. Slechts één onderneming, Nedap NV, had de accountant niet uitgenodigd.

Motivatie Nedap voor niet uitnodigen accountant in de AVA zoals weergegeven op hun website:

"Code Tabaksblad Bpb V.2.1 De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevestigd door de algemene vergadering. De externe accountant woont daartoe deze vergadering bij en is daarin bevoegd het woord te voeren.

Ingevolge artikel 42 lid 3 van de statuten brengt de accountant omtrent zijn onderzoek verslag uit aan de raad van commissarissen en de directie. De uitslag van zijn onderzoek wordt weergegeven in een verklaring waarin staat dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de grootte en de samenstelling van het vermogen en van het resultaat en de kasstromen in overeenstemming met International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie en met Titel 9 Boek 2 BW, alsmede dat het jaarverslag, voorzover hij dat kan beoordelen verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW. Deze controleverklaring van de accountant is opgenomen onder Overige gegevens. In de controleverklaring van de accountant worden onder "verantwoordelijkheid van de accountant" diens werkzaamheden beschreven. Deze spreekt voor zichzelf. De controleverklaringen van de accountant bij Nedap zijn ongeclausuleerd, waardoor geen nadere toelichting nodig is. Mochten er onverhoopt clausules in voorkomen, dan zullen deze in het jaarverslag nader worden toegelicht op grond van de verantwoordingsplicht die commissarissen en directie hebben tegenover aandeelhouders. De aanwezigheid van de accountant in de aandeelhoudersvergadering is naar de mening van commissarissen en directie dan ook overbodig."

Toelichting Nedap in de AVA 2013:

"De voorzitter stelt vervolgens de aandeelhouders in de gelegenheid om vragen te stellen over de jaarrekening. De heer Swarte krijgt namens de VEB het woord. Hij geeft aan dat hij enkele vragen voor de accountant heeft en vraagt of deze aanwezig is. De voorzitter antwoordt ontkennend. De heer Swarte geeft aan dat de VEB dit betreurt maar er verder niet op in zal gaan."

Ook bij Aalberts was de accountant lang niet welkom. In 2013 werd hier een uitzondering op gemaakt.

Citaat uit de notulen van de AVA 2013 Aalberts:

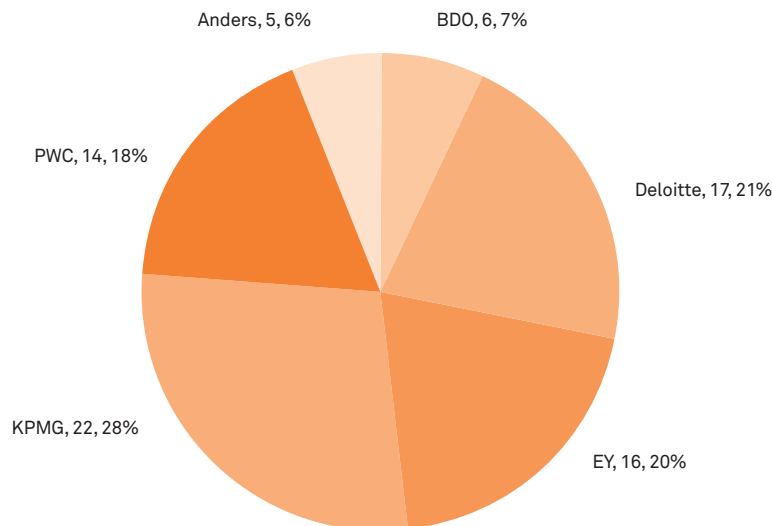
"De voorzitter merkt op dat in de Algemene Vergadering van 2004 bij de bespreking van de corporate governance is besloten dat de aandeelhouders voorafgaand aan de vergadering schriftelijk vragen aan de accountants omtrent de formele aspecten van de accountantsverklaring zouden kunnen stellen. Daar is géén gebruik van gemaakt. Wel heeft

de VEB NCVB aangegeven vragen aan de accountant te willen stellen. Deze vragen gaan overigens naast de vragen over de controle en de controleverklaring bij de jaarrekening tevens over de rol van de accountant bij de controle van het jaarverslag. Bij wijze van uitzondering op het door Aalberts Industries gevoerde corporate governance beleid hebben de Raad van Commissarissen en de Directie besloten PricewaterhouseCoopers Accountants uit te nodigen op de Algemene Vergadering om vragen van VEB NCVB alvast bij dit agendapunt te beantwoorden.”

Vastgesteld kan worden dat het inmiddels gebruikelijk is dat de accountant de AVA bijwoont. De brief van de VEB heeft hier mogelijk in bijgedragen. In een aantal vergaderingen waren zelfs twee of meer¹³ accountants aanwezig.

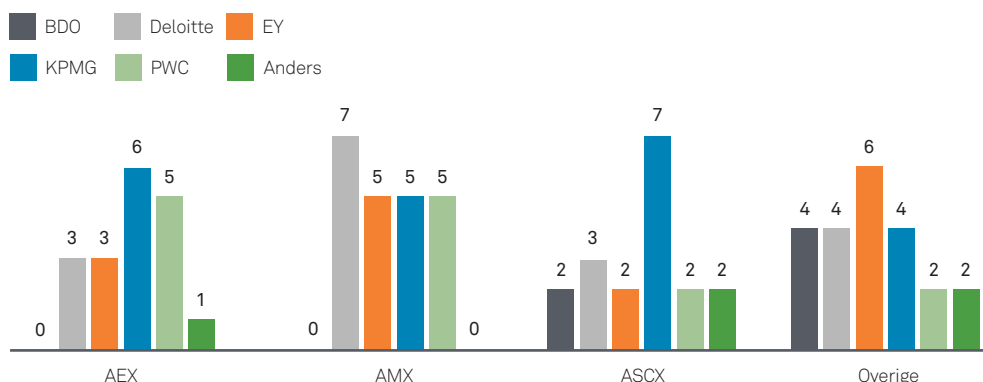
In 65 AVA's (81%) werd de aanwezigheid van de accountant door de voorzitter expliciet vermeld bij aanvang van de vergadering. In de overige 15 AVA's (19%) werd de accountant pas geïntroduceerd bij de behandeling van de jaarrekening of het jaarverslag. Omdat de accountant gedurende de gehele vergadering een zogenaamde 'herstelplicht' heeft¹⁴, is dit een ongewenste praktijk. Aandeelhouders dienen hier alert op te zijn. De NBA geeft er de voorkeur aan dat de accountant de gehele vergadering bijwoont. Uit de notulen valt echter niet op te maken of de accountant altijd tot aan het eind van de vergadering aanwezig was. De aanwezigheid van de accountantskantoren bij de verschillende AVA's geeft het volgende beeld:

Vertegenwoordigde accountantsorganisatie

Onderstaande grafiek toont de verdeling naar beursindexen:

Vertegenwoordigde accountantsorganisatie

13 Bij Imtech waren in de AVA van 28 juni zelfs vier vertegenwoordigers van KPMG aanwezig, bij DSM drie (EY)

14 Zie paragraaf 4.5.5 in dit rapport.

3.5.3 Presentaties door accountants

Een groot aantal accountants (46 AVA's, 58%) heeft in 2013 een presentatie verzorgd in de AVA. Het verzoek hiertoe van de VEB heeft dus veel navolging gekregen. Dit is vanuit de maatschappelijke rol van de accountant gezien een positieve ontwikkeling. Uit eerdere NBA-onderzoeken naar het optreden van de accountant in de AVA bleek dat een presentatie door de accountant niet gebruikelijk was.

Presentatie KPMG in AVA Sligro

Sligro is een onderneming die haar cijfers altijd snel rapporteert en ook relatief vroeg in het jaar haar AVA houdt. In 2013 vond de AVA plaats op 20 maart waarmee volgens de AVA notulen van Sligro KPMG een primeur had in Nederland:

“De voorzitter geeft het woord aan de externe accountant van Sligro Food Group, de heer Pieter Smorenburg van KPMG. De voorzitter merkt hierbij op de Sligro Food Group het eerste bedrijf in Nederland is dat voorafgaand aan de vaststelling van de jaarrekening het woord geeft aan de externe accountant om zijn werkzaamheden toe te lichten.”

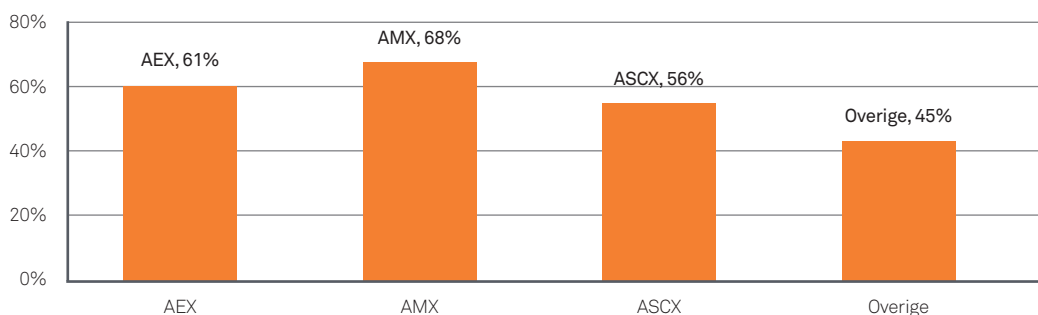
Na de presentatie van de accountant was de reactie van de VEB zeer positief:

“De heer Jorna (V.E.B.) merkt op dat hij zeer aangenaam is verrast met de wijze waarop Sligro Food Group en KPMG hier vandaag met de presentatie van de heer Smorenburg hebben gereageerd op de brief van de VEB d.d. 3 januari 2013 aan de grote accountantskantoren inzake het aandeelhoudersvergaderingseizoen 2013 en verwachte bijdrage van de accountant.”

Zoals verwoord in paragraaf 3.1 is de communicatie tussen accountants en het maatschappelijk verkeer waaronder aandeelhouders voor verbetering vatbaar. De presentaties zoals weer gegeven in de AVA-notulen zijn nader geanalyseerd waarbij de vragen uit de VEB-brief mede als uitgangspunt zijn genomen. Vier van de 46 ondernemingen geven in de notulen helaas geen informatie over de inhoud van de presentatie door de accountant. Soms werd daarbij verwezen naar sheets op de website, die echter niet gevonden zijn. Verder dient bedacht te worden dat de notulen niet altijd een integrale weergave bevatten van hetgeen gezegd is in een AVA (zie paragraaf 4.4).

De hierna volgende resultaten zijn ontleend aan de notulen van 42 AVA's. Daarbij wordt eerst een algemeen beeld geschetst. Vervolgens worden de resultaten van de analyses per onderdeel uit de VEB-brief gepresenteerd en aangevuld met enkele voorbeelden. Deze voorbeelden dienen als best practices, waardoor toekomstige presentaties door accountants nog betekenisvoller worden voor aandeelhouders. Hieronder een grafiek met de verdeling van de presentaties per beursindex.

Verzorgen presentatie door accountant

3.5.3.1 Algemeen beeld

De presentaties door de accountants bevatten veel informatie die aandeelhouders ook kunnen lezen in de controleverklaring van de accountant. Zo wordt bijvoorbeeld uitgelegd dat de accountant zijn controle inricht op basis van een risico analyse en algemeen aanvaarde controlestandaarden en dat er een redelijke mate van zekerheid moet zijn dat de jaarrekening geen materiele fouten bevat. Ook wordt in gegaan op de verantwoordelijkheden van de vennootschap bij de jaarrekening

en die van de accountant. Veel accountants vertellen dat zij jaarlijks een management letter en een accountantsverslag opstellen voor het bestuur ende RVC. Het valt op dat veel presentaties nauwelijks ondernemingsspecifieke informatie bevatten. Verder valt op dat aandeelhouders redelijk snel genoeg nemen met de inhoud van deze algemene presentaties en zelden doorvragen.

3.5.3.2 Ontheffing van geheimhoudingsplicht.

Geheimhouding is een belangrijk fundamenteel principe voor accountants. In bepaalde situaties kunnen zij echter ontheffing aanvragen. De regelgeving voor accountants staat toe dat zij vertrouwelijke informatie verstrekken aan aandeelhouders wanneer daarvoor toestemming is verleend door de opdrachtgever. De accountant dient daarbij wel een zorgvuldige afweging te maken van de diverse belangen. De VEB wil graag weten of die ontheffing ook is verleend en zo niet wat de achterliggende redenen zijn. Uit de notulen van 8 (19%) ondernemingen blijkt dat de accountant in zijn presentatie expliciet aangeeft die ontheffing verkregen te hebben. In enkele gevallen maakte de voorzitter daar melding van. Uit enkele gesprekken met accountants blijkt dat het verstrekken van de ontheffing in de praktijk nooit op problemen stuit. Mogelijk verklaart dat het relatief lage aantal presentaties dat expliciet melding maakt van de ontheffing.

3.5.3.3 Toelichting op de scope van de controle

De VEB wenst meer inzicht te krijgen in de accenten van de accountantscontrole. Waar liggen voor de accountant de belangrijkste risico's? In 34 (81%) presentaties geeft de accountant nadere informatie over de scope van zijn controle. Vaak worden de volgende specifieke onderwerpen genoemd: waardering goodwill, impairments, pensioenen, vastgoed en fiscale positie. Hieronder volgt een voorbeeld van een AVA waarin de accountant uitlegt hoe hij de controle van het vastgoed heeft verricht.

Uit notulen AVA Corio:

“Het belang van de waardering van de vastgoedbeleggingen voor het totale beeld van de jaarrekening is evident. Werkzaamheden die de accountant in dit opzicht heeft uitgevoerd omvatten onder andere: of de opdracht die de taxateurs hebben gekregen in lijn is met wat verwacht kan worden van taxaties, de toetsing van de deskundigheid en onafhankelijkheid van de taxateurs, besprekingen met individuele taxateurs, oordeelvorming over relevante input variabelen zoals de inschatting van leegstand.”

In de AVA-notulen van Unit 4 valt het volgende te lezen:

“ten aanzien van de onregelmatigheden in Polen zijn de werkzaamheden van de accountant ingericht op basis van Controlestandaard 240 (frauderichtlijn).”

Uit notulen AVA SBM:

“Aandachtspunten bij SBM

De heer Smorenburg geeft vier accenten van KPMG bij de controle van SBM. Het eerste accent is de opbrengstverantwoording. Bij projecten kunnen elke dag nieuwe situaties ontstaan. Inherent zit daar een wat grotere onzekerheid in en KPMG kiest de aandachtspunten op basis van risico-inschatting, verwachte complexiteit of de kans op fouten. KPMG heeft revenue recognition al aangemerkt als een van de elementen waar het extra aandacht aan zal besteden en dan gaat het vooral om de winst naar rato van de voortgang van de bouw. KPMG besteedt extra aandacht aan de onzekerheden over de nog te verwachten kosten, de voortgang van de bouw, de eventueel te verwachten extra kosten en de extra opbrengsten die kunnen worden onderhandeld met de opdrachtgever. Een tweede accent bij de controle van SBM is lease. SBM is een leasebedrijf. Er is een aantal leasecontracten gaande en elk jaar worden ook nieuwe contracten afgesloten of verlengd. Dat betekent dat KPMG ieder nieuw contract bij het aangaan kritisch beoordeelt op de kenmerken en bepaalt of het een finance lease is of een operating lease. Daarbij ligt de verslaggeving eigenlijk voor tien of vijftien jaar vast. KPMG kijkt daar vooral bij nieuwe contracten en bij de verlengingen van contracten naar.

Het derde accent bij de controle van SBM is de impairment test. KPMG heeft in 2012 uitgebreid aandacht besteed aan de waardering van de projecten die op de balans staan onder vaste activa of onder property, plant en equipment. Daar staan de FPSO's die weliswaar worden verhuurd aan klanten, maar waarbij sprake is van een operating lease. De vraag is altijd of de investering in die FPSO's wordt terugverdiend, een impairment test. Voor reguliere contracten waarvoor afspraken zijn gemaakt over de leasetermijn en die gewoon worden betaald is dat over het algemeen geen issue, maar daar waar een probleem is, en het Yme-project is er daar een van, heeft KPMG gekeken naar wat de terugverdien capaciteit was. Dat doet KPMG ook gedurende het jaar en uiteindelijk onderschrijft KPMG ook de afboeking die heeft plaatsgevonden aan het eind van het jaar. KPMG heeft echter ook gekeken naar de afboeking die op Deep Panuke is verantwoord ter grootte van USD 29 Miljoen. Het vierde en laatste accent bij de controle van SBM is dat KPMG extra aandacht heeft besteed aan de voorziening voor de decommissioning en settlement met Talisman. Die heeft KPMG naar de inzichten van eind vorig jaar beoordeeld. Er is toen USD 200 Miljoen verantwoord en uiteindelijk is in maart 2013 een settlement getroffen en het restant zal in 2013 worden verantwoord."

3.5.3.4 Uitleg over gehanteerde materialiteitsdrempel

De VEB wenst ook meer inzicht in de tolerantiegrenzen van de accountant. Welk totaalbedrag aan fouten was voor hem nog acceptabel? In 16 (38%) AVA's is de accountant ingegaan op dit onderdeel. Veelal werden daarbij geen bedragen genoemd maar werd meer uitleg gegeven bij de gehanteerde toleranties, die afhankelijk zijn van de te controleren post in de jaarrekening. De accountant van Macintosh geeft in de AVA aan dat hij de gehanteerde grenzen niet noemt in verband met "de mogelijke sturing van de resultaten".

Uit notulen AVA PostNL:

"Inzake de materialiteit merkt de heer Wüst op dat dit zich niet laat vangen in een getal of een percentage, maar dat dit een samenstel is van kwalitatieve en kwantitatieve overwegingen. Zoals men zich kan voorstellen controleert PwC de beloning bestuurders tot op de euro nauwkeurig. Eén en ander is ook afhankelijk van wat PwC in het verleden heeft aangetroffen, de omvang van de onderneming zoals die blijkt uit het balans totaal, de winst voor belasting en de omzet. Verder wordt de materialiteit verdeeld over de entiteiten in binnen- en buitenland. Zoals men zich kan voorstellen staat de materialiteit in een buitenlandse entiteit bijvoorbeeld in Italië, weer lager dan die PwC op groepsniveau hanteert."

Slecht één accountant drukt de in de controle gehanteerde materialiteit uit in een bedrag.

Uit notulen AVA MicroTech:

"Een andere vraag van VEB is materialiteit. Wanneer vind je nou iets erg? Waarnaar ga je op zoek als accountant? Wanneer vraag je om aanpassing? Als u kijkt naar de activiteiten van RoodMicrotec, haar balans en winst- en verliesrekening, zeggen de vuistregels die alle accountants volgens dezelfde standaard in het land toepassen, dat een fout van 160.000 euro nog zou moeten kunnen. Als mens verzet ik mij daartegen. Er zal maar een fout van 160.000 euro in de jaarrekening zijn blijven zitten. Natuurlijk moeten wij oppassen dat wij niet te veel werk doen, want ook wij hebben af en toe het gesprek over onze kosten en dat hoort ook. Aan de andere kant hebben wij het bedrag gehalveerd naar 80.000 euro, waarbij als dingen in de presentatie misschien anders zouden hebben moeten zijn, die norm ietsjes hoger ligt."

3.5.3.5 Controle buitenlandse dochtermaatschappijen

Veel beursfondsen zijn sterk internationaal georiënteerd met dochtermaatschappijen in het (verre) buitenland. De VEB wenst meer inzicht in de wijze waarop de accountant die vestigingen controleert. De praktijk zoals bij Ahold in 2003 en recentelijk bij Imtech wijst uit dat financiële problemen regelmatig in het buitenland ontstaan. Hoe gaat de accountant daar mee om?

In 28 (67%) presentaties gaat de accountant in op deze vraag. Hij vermeldt dan vaak dat hij lokale accountants van hetzelfde kantoor inzet op basis van centrale controle-instructies. Vaak worden de lokale accountants ook bezocht en worden hun controledossiers doorgenomen. Sinds het Ahold drama zijn de regels¹⁵ op dit terrein aangescherpt.

¹⁵ Standaard 600 Speciale overwegingen - Controles van financiële overzichten van de groep (inclusief de werkzaamheden van accountants van groepsonderdelen)

Uit notulen AVA Heineken:

“Heineken kent ook vele buitenlandse dochterondernemingen. Het is een wereldwijde organisatie en ik kan u vertellen dat wij bij het overgrote deel van deze buitenlandse dochterondernemingen betrokken zijn in de controle die wij over de jaarrekening 2012 hebben uitgevoerd en dat bij de kleine dochterondernemingen KPMG in het merendeel van de landen ook nog een keer de statutaire accountant is. Ik, als groepsaccountant, bespreek de planning van de werkzaamheden in het buitenland, ik bespreek de bevindingen en geef het belang van de buitenlandse entiteiten bezocht ik ook persoonlijk een groot aantal van de landen. Zo ben ik het afgelopen jaar in Mexico, Nigeria, twee belangrijke operating companies van Heineken geweest, in Spanje, geef de bijzondere economische situatie, in Ethiopië, geef het feit dat het een nieuwe acquisitie is, in Polen, geef het feit dat een aantal transactieprocessen naar Polen is gegaan en vanzelfsprekend in Singapore in verband met de acquisitie van APB.”

In de AVA van Reesink vraagt een aandeelhouder of de accountant ook naar Kazachstan vliegt om de controle van de dochtermaatschappij in dat land te controleren. De accountant antwoordt dat dit het geval is. In een andere AVA (Arcadis) wordt gevraagd of het controleteam ook accountants bevat die de Poolse taal machtig zijn. Ook deze vraag wordt bevestigend beantwoord door de accountant.

3.5.3.6 Aannames/schattingen van het management

De VEB ziet graag dat de accountant in zijn presentatie ingaat op de aannames en schattingen die het bestuur bij het opmaken van de jaarrekening heeft gehanteerd. Waren die conservatief, gematigd of juist agressief?

Diverse accountants zijn in gegaan op dit aspect maar beschrijven alleen de wijze waarop zij de schattingen van het management hebben beoordeeld. Met uitzondering van het hierna volgende voorbeeld zijn in het onderzoek geen presentaties aangetroffen waarin de accountant zich uitlaat over deze voor aandeelhouders belangrijke vraag.

AVA notulen AVA Macintosh:

“E&Y beoordeelt op basis van de verkregen controle-informatie of schattingen en aannames redelijk zijn. De Jaarrekening 2012 van Macintosh voldoet aan IFRS zoals toegestaan binnen de EU en Titel 9 boek 2 BW en de keuzes die Macintosh heeft gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening zijn wat E&Y betreft aan de conservatieve kant.”

In de AVA van een andere onderneming meldt de accountant echter iets anders:

“Wij beoordelen op basis van de verkregen controle-informatie of schattingen en aannames redelijk zijn. Omdat de jaarrekening voldoet aan IFRS¹⁶ kan niet worden gesteld of de aannames conservatief of agressief zijn.”

Deze voorbeelden tonen aan dat er nog geen consensus lijkt te bestaan over de vraag of de accountant in moet gaan op de aard van de schattingen van het management.

3.5.3.7 Rol accountant bij het jaarverslag (bestuursverslag)

Het jaarverslag, dat wil zeggen het verslag van de Raad van Bestuur, wordt steeds belangrijker. Dit verslag bevat onder andere een uitgebreide risicoparagraaf en informatie over de wijze waarop de Code wordt nageleefd. Veel lezers van het jaarverslag verkeren in de veronderstelling dat de accountant dit verslag met dezelfde diepgang controleert als de jaarrekening. De accountant voert echter slechts een marginale toetsing uit op het verslag van het bestuur. Hij kijkt alleen of het verslag consistent is met de jaarrekening en met zijn controlebevindingen. In de controleverklaring geeft hij de uitkomst van deze toetsing weer. In 19 (45%) AVA's geeft de accountant nadere uitleg over deze beperkte rol.

¹⁶ International Financial Reporting Standards, de internationale 'boekhoudregels'.

Uit notulen AVA BAM:

“Zijn toelichting besluitend deelt de heer Bod mee dat de externe accountant ook kijkt naar de juiste naleving van de vereisten voor het opmaken van het jaarverslag. Getoetst is of de wettelijk verplichte informatie daadwerkelijk daarin is opgenomen en of het jaarverslag zich verenigt met de bevindingen van de controle. Hij merkt op dat PricewaterhouseCoopers de toon van de raad van bestuur in het jaarverslag passend en adequaat acht. Voorts is door PricewaterhouseCoopers vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste toelichting inzake corporate governance bevat en dat deze toelichting op een juiste wijze is verwoord en eveneens verenigbaar is met de jaarrekening. Datzelfde geldt ten aanzien van de beschrijving het risicomanagement en de daarin vermelde controlesystemen. Ook die zijn niet in strijd met de uitkomst van de jaarrekeningcontrole.”

Uit notulen AVA Corbion (CSM):

“Andere werkzaamheden die worden gedaan zijn ook de beoordeling van het verslag van de Raad van Bestuur. Bekeken is of de informatie in de risicoparagraaf en de duiding van de risico's stroken met de kennis van Deloitte van de onderneming en de informatie die uit de controle naar voren is gekomen. Andere elementen in het jaarverslag waar aandacht voor is zijn bijvoorbeeld de corporate governance paragraaf, waarin de onderneming wordt geacht uit te leggen op welke gebieden zij, zo daar sprake van is, afwijkt van de code corporate governance en de toereikendheid van die toelichting. En tot slot kijkt Deloitte ook of het algemene beeld en de toon die het verslag van de Raad van Bestuur oproept strookt met het beeld van Deloitte van de onderneming.”

3.5.3.8 De toon van het bestuur in het jaarverslag

De VEB wenste van de accountant te vernemen hoe hij de toon van het bestuur in het jaarverslag kwalificeert. Is die toon conservatief, gematigd of agressief? In 6 (14%) presentaties doet de accountant hier een uitspraak over.

Uit notulen AVA BAM:

“Zijn toelichting besluitend deelt de heer Bod (de accountant) mee dat hij ook kijkt naar de juiste naleving van de vereisten voor het opmaken van het jaarverslag. Hij merkt op dat PricewaterhouseCoopers de toon van de raad van bestuur in het jaarverslag passend en adequaat acht.”

Uit notulen AVA Grontmij:

“Deloitte vindt de toon van het directieverslag passend.”

3.5.3.9 Kwalificatie prognoses van het bestuur

De VEB wild ook van de accountant weten hoe hij denkt over de prognoses van het bestuur bijvoorbeeld in het licht van de goodwillwaardering. In diverse presentaties gaat de accountant daarop in, echter zonder zich expliciet uit te spreken over het karakter van die prognoses (conservatief, gematigd of agressief). In de AVA van Macintosh geeft de accountant de volgende toelichting:

Uit notulen AVA Macintosh:

“Toetsing voorziening voor verlieslatende contracten

Mede op grond van voorgaande ontwikkelingen heeft de RvB in 2012 voor alle formules een analyse gemaakt van de verwachtingen van de verlieslatende winkels. In 2012 heeft besluitvorming plaatsgevonden om 110 winkels te sluiten. Naar aanleiding van dit besluit is voor € 9,7 mln aan materiële vaste activa van deze winkels afgeboekt en is voor het verlieslatende deel van de onderliggende huurcontracten een voorziening gevormd waardoor deze voorziening ultimo 2012 circa € 34 mln bedraagt. Deze inschattingen zijn door E&Y beoordeeld en akkoord bevonden”

3.5.3.10 Toon aan de Top

De Toon aan de Top, het zichtbare voorbeeldgedrag van de topleiding is een belangrijke soft control en van cruciaal belang voor het succes of falen van de onderneming. De NBA heeft in 2012 een discussierapport¹⁷ uitgebracht over dit onderwerp. Volgens de NBA dienen accountants en commissarissen de Toon aan de Top regelmatig te bespreken. Het is begrijpelijk dat de VEB daar nadere informatie over wenst. Uit het onderzoek blijkt echter dat de accountant daar slechts zelden informatie over verstrekt. Het onderwerp is gevoelig en de accountant krijgt ook niet altijd de ruimte hiervoor van de voorzitter.

Uit notulen AVA Heijmans:

“De voorzitter vult daarop aan dat het bij uitstek een taak is van de raad van commissarissen om de ‘tone at the top’ te bewaken. Wanneer men daar vragen over heeft, moet men toch bij de raad van commissarissen zijn.”

Soms spreekt de accountant zich wel uit over het controlebewustzijn bij de onderneming:

Uit notulen AVA Macintosh:

“De controleaanpak van E&Y is “top down” en risico gebaseerd. Deze aanpak is in lijn met Nederlandse en Internationale standaarden voor controle. Er is in dat kader zeer regelmatig overleg geweest met het financieel management en de relatie tussen Macintosh en E&Y is transparant kritisch, onafhankelijk en zeer goed te noemen. De control awareness van de verschillende afdelingen binnen Macintosh is volgens E&Y hoog.”

In de AVA van Arcadis stelt de VEB-vertegenwoordiger een vraag over de soft controls naar aanleiding van een afboeking van 5 miljoen in Polen. De vraag wordt in eerste instantie beantwoord door de voorzitter van de Audit Commissie, maar de accountant vult als volgt aan:

“De heer Kreukniet geeft aan graag te willen aansluiten bij wat de heer Schönfeld eerder zei. Het is heel belangrijk wat de cultuur is binnen een organisatie, daarom wordt de nadruk op “soft controls” ook gesteund door de accountant.”

Hieronder volgen enkele voorbeelden van AVA's waarin wordt in gegaan op de Toon aan de Top:

Uit notulen AVA Philips:

“Ten aanzien van de vragen op het vlak van kartelgeschillen en fraudezaken, antwoordt de heer Van Houten (CEO) dat deze zaken het bestuur veel pijn doen en dat niet getolereerd kan worden dat de Philips' General Business Principles worden geschonden. Daar moet en wil iedereen zich aan houden. Dat begint met de toon aan de top en de heer Van Houten geeft aan hier, samen met het bestuur, heel veel tijd aan te besteden, zodat Philips ethisch en integer opereert op alle fronten en zonder uitzondering.”

Deze uiteenzetting wordt even later als volgt bevestigd door de externe accountant:

“De heer Van Everdingen is accountant bij KPMG Accountants N.V. en geeft aan dat hij geen nadere aanvulling heeft op het antwoord van de heer Van Houten. Hij kan bevestigen dat dit de toonzetting is die de accountant ervaart als de accountant werkzaamheden doet bij Philips. Hij denkt ook dat die toonzetting passend is ten aanzien van deze onderwerpen, dat Philips het onderwerp meer dan serieus neemt en adequate maatregelen neemt, zowel om dit soort feiten te voorkomen alsmede om passend te reageren als het zich voordoet.”

In de **presentatie van de accountant van RoodMicrotech** gaat de accountant als volgt in op de Toon aan de Top:

“De toon at the top, ook een vraag van de AFM. Is er een goede toon? Ik denk het zeker. Wij zijn er niet om te oordelen over de kwaliteit van directie of toezichthouder. Wij kijken naar de jaarrekening en als je kijkt waarop wij met elkaar kunnen functioneren binnen de context van RoodMicrotech, dan is dat een prima toon at the top.”

¹⁷ Het boegbeeld als voorbeeld, accountants over de Toon aan de Top.

In de **AVA van Randstad** geeft de voorzitter van de Audit Commissie een presentatie over de belangrijkste bevindingen van de accountant waarbij hij vermeldt dat “de tone at the top gezond is”. Even later bevestigt de accountant in zijn presentatie deze uitspraak waarbij hij tevens aan geeft dat in 2012 de ‘tone at the top’ als specifiek aandachtspunt is opgenomen in zijn werkprogramma.

Tot slot volgt hieronder een **voorbeeld uit de AVA van TMG**:

“De heer Koster (VEB) wil weten wat de mening van de accountant is over de ‘tone at the top’ bij TMG, in verband met het vertrek van Van Campenhout (oud CEO). De heer Kuipers (accountant Deloitte) geeft aan dat er een open en constructieve manier van communiceren met de RvB is. Er wordt op een serieuze manier omgegaan met de audit vergaderingen.”

3.5.3.11 Derivaten

Sinds de malversaties bij woningcorporatie Vestia is duidelijk geworden dat er grote risico’s schuilen in het gebruik van derivaten. De VEB wenst van de accountant te horen of afgesloten contracten voor derivaten noodzakelijk waren. En wat de maximale exposure is uitgaande van een ‘worst case scenario’.

Uit het onderzoek blijkt dat accountants daar vrijwel niet op in zijn gegaan. Hieronder volgen twee voorbeelden waar de accountant in zijn presentatie wel, zij het beperkt, ingaat op de vragen van de VEB.

Uit notulen AVA RoodMicrotech:

“Derivaten. Microtec is geen woningbouwcorporatie, maar toch. Onder IFRS is iets al heel snel een financieel instrument. Daar kijken wij sowieso naar, maar wij kunnen u zeggen dat de derivaten zo die er al zijn, geen risico’s bevatten die niet in de jaarrekening zijn uitgedrukt.”

Uit notulen AVA Kendrion:

“De financiële instrumenten zijn voor veel ondernemingen een belangrijk thema. Kendrion kent twee soorten financiële instrumenten. Allereerst zijn er zogenaamde interest rate swaps. De leningen van Kendrion kennen in hoofdlijn een variabele rente. Voor ongeveer de helft van de leningen wordt via dit instrument de lening van variabel naar vast gezet. Daarnaast kent Kendrion foreign currency swaps met name voor de Tsjechische entiteit. De behaalde omzet in Tsjechië in euro’s wordt geconverteerd naar de lokale currency. Het gaat eind 2012 ongeveer om EUR 200.000 boekwaarde, waarmee het belang wordt aangegeven.”

3.5.3.12 Pensioenen

De VEB verwijst naar haar speerpuntenbrief 2013 en de nieuwe boekhoudregels die vanaf 2013 van kracht worden. Deze kunnen voor sommige beursfondsen significante gevolgen hebben. De VEB wenst van de accountant te horen of hij een nadere toelichting kan geven op de specifieke situatie bij de onderneming. Sommige accountants vermelden dat zij de pensioenen als een belangrijk onderdeel van de jaarrekening hebben geselecteerd op basis van hun risico analyse aan het begin van de controle. Er wordt echter vrijwel niet ingegaan op de vragen van de VEB. Hieronder volgt een voorbeeld van een uitzondering op deze vaststelling.

Uit notulen AVA Kendrion:

“De pensioenen komen in de media volop aan bod. De IFRS-regels zijn vanaf 2013 gewijzigd ten aanzien van de pensioenverslaggeving. In de kranten stond geschreven dat voor een aantal grote beursfondsen in Nederland het een behoorlijke aanslag op de vermogenspositie gaat betekenen, vanwege de wijzigingen in de netto pensioenvoorziening. In het verleden mocht een groot deel buiten het resultaat of vermogen worden gehouden. Dat is met ingang van 1 januari 2013 niet meer mogelijk. Kendrion heeft ervoor gekozen deze nieuwe pensioenregel vervoegd in te voeren, namelijk

met ingang van de jaarrekening 2012. Dit betekent dat het vergelijkend cijfer moet worden aangepast. De impact van deze nieuwe regeling was EUR 200.000 negatief op het beginvermogen van Kendrion per 1 januari 2011. Op de totale vermogenspositie van Kendrion is dat geen enorm bedrag.”

3.5.3.13 Andere onderwerpen (niet genoemd in de VEB brief)

Aandeelhouders hebben er belang bij dat accountantscontroles aan bepaalde kwaliteitsstandaarden voldoen. De AFM houdt sinds 2007 toezicht op de kwaliteit van deze controles. Uit de door de AFM gepubliceerde onderzoeksresultaten blijkt dat het hier nog regelmatig aan schort. In één presentatie van een accountant wordt gerefereerd aan de AFM-rapporten.

Uit notulen AVA RoodMicotech:

“Enerzijds, de inspectie die de AFM heeft gedaan bij accountantskantoren die een vergunning hebben om beursfondsen te mogen controleren. Ik zeg beursfondsen, maar het zijn eigenlijk organisaties met een openbaar belang. De big four, de vier grote kantoren zijn een paar jaar geleden onderzocht, daar is toen over gerapporteerd. Over de negen andere vergunninghouders waaronder Mazar, is in maart gerapporteerd. Dat was geen fraaie rapportage. Ik kan u daar twee dingen over zeggen. Enerzijds ging dat over de audits 2010 die wij gedaan hebben. Die zijn in het najaar van 2011 onderzocht en in maart 2013 hebben wij in de krant moeten lezen dat wat toen gezien is, voor alle negen kantoren ontoereikend was. Dat is jammer. Ik wil u overtuigen dat enerzijds het dossier 2010 van RoodMicrotec onderzocht is en met vlag en wimpel door die toets heen gekomen is. Dat was een van de weinige dossiers in de rapportage van AFM die gewoon goed was. U moet weten dat wij als kantoor in de twee jaar die tussen onze toets hebben gezeten en het rapport, er alles aan hebben gedaan om de laatste verbeterpunten daadwerkelijk te implementeren.”

Sommige accountants gaan in hun presentaties ook in op de omvang en samenstelling van de controleteams. Zo vertellen zij dat er specialisten op het gebied van bijvoorbeeld Informatietechnologie en waardering van commercieel vastgoed (van Lanschot) zijn opgenomen in het team. Bij Boskalis meldt de accountant dat het kantoor in de landen waar Boskalis actief is met circa 180 accountants de controle heeft uitgevoerd. In sommige presentaties wordt in gegaan op de samenwerking en communicatie met de Raad van Commissarissen. Bij Heineken, Boskalis en SBM bijvoorbeeld meldde de accountant dat hij jaarlijks een gesprek heeft over zijn bevindingen met de Raad van Commissarissen of Audit Commissie zonder aanwezigheid van het bestuur.

3.5.4 Vragen aan de accountant

Zoals eerder toegelicht kan de accountant volgens de Code bevraagd worden door de aandeelhouders over zijn controle-aanpak en -verklaring. Andere vragen hoeft hij niet te beantwoorden. Uit diverse notulen blijkt dat de voorzitter de aandeelhouders ook duidelijk instrueert op dit punt.

Uit notulen AVA Akzo Nobel:

“Conform de Nederlandse Corporate Governance Code is de externe accountant, KPMG, vertegenwoordigd door de heer Weusten en de heer Littel. De Voorzitter deelt mede dat de heer Weusten vragen die betrekking hebben op de accountantsverklaring en de wijze waarop de controle is verricht zal beantwoorden. Ten aanzien van het verzoek van de VEB aan de accountant om ontheffing te vragen voor het verstrekken van vertrouwelijke informatie bericht de Voorzitter dat KPMG voor het beantwoorden van vragen van haar geheimhoudingsplicht is ontheven voor zover zij tijdens deze vergadering in staat moet zijn aan de wettelijke verplichtingen en aan de verplichtingen op grond van de Nederlandse Corporate Governance Code te voldoen. Overige vragen zullen door de bestuurders of commissarissen worden beantwoord.”

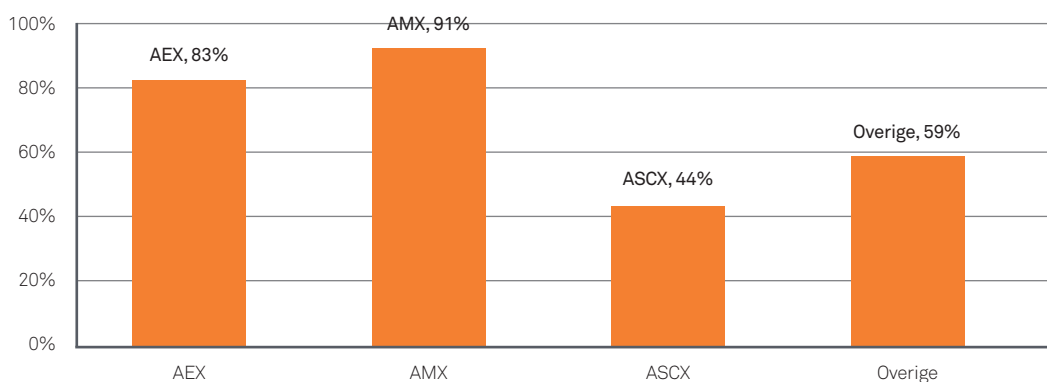
Uit notulen AVA Vopak:

“Voorts is aanwezig de heer M. de Ridder van PricewaterhouseCoopers N.V. Het uitgangspunt bij de beantwoording van eventuele vragen aan de heer De Ridder, zoals over de inhoud van de jaarrekening, is dat de Raad van Bestuur

en de Raad van Commissarissen hiervoor verantwoordelijk zijn. Derhalve zal hij uitsluitend via de Voorzitter kunnen worden "bevraagd" over zijn controlewerkzaamheden en de door PricewaterhouseCoopers uitgegeven verklaring bij de jaarrekening 2012."

In een groot aantal AVA's werden vragen gesteld aan de accountant. In 2013 was dat het geval in 56 (70%) vergaderingen. In 2006 lag dit percentage aanzienlijk lager: 21%. De in 2013 gestelde vragen werden lang niet altijd ook beantwoord door de accountant. Vaak nam de voorzitter de beantwoording voor zijn rekening of werd de vraag doorgespeeld naar de CFO of de voorzitter van de Audit Commissie. De accountant werd dan regelmatig gevraagd of hij de beantwoording kon bevestigen wat hij doorgaans ook deed. Vooral bij de AEX- en AMX-ondernemingen kreeg de accountant veel vragen.

Vragen gesteld aan accountant (in % van aantal AVA's)

Het totaal aantal vragen aan de accountant bedroeg in 2013: 104¹⁸ in 2005 werden in totaal 50 vragen aan de accountant gesteld. Ondanks dat het aantal AVA's ten opzichte van 2006 sterk is gedaald blijkt dat het aantal vragen aan de accountant juist is toegenomen met 104%. Hieruit mag worden afgeleid dat de aanwezigheid van de accountant zeker toegevoegde waarde heeft voor de aandeelhouders. Veel vragen hadden betrekking op onderwerpen die buiten de controle of de accountantsverklaring lagen. Het valt op dat aandeelhouders in 2013 zeer veel vragen stelden over de jaarrekening. Ook blijkt dat veel vragen gaan over de controlewerkzaamheden van de accountant. Mogelijk houdt dit mede verband met het hoge aantal presentaties van de accountant. Het volgende overzicht geeft een nader inzicht in de aard van de vragen.

Aandachtsgebied	Aantal vragen 2013	Idem 2006
Controlewerkzaamheden	20	7
Accountantsverklaring	3	10
Accountant algemeen	10	7
Jaarrekening	35	7
Rapportering accountant	9	5
Interne beheersing (AO/IC)	6	2
Risicomanagement	8	3
Overige onderwerpen	11	9
Totaal	102	50

De lijst met de exacte bewoordingen van de gestelde vragen en antwoorden is te vinden op de website van de NBA.

¹⁸ Exclusief het grote aantal vragen in de AVA van Imtech. Zie voetnoot 11.

3.5.5 Herstelplicht accountant

Volgens de Code heeft de accountant aanwezig in de AVA ook een vorm van herstelplicht indien de onderneming een materieel onjuiste voorstelling van zaken geeft. De gedragscode¹⁹ voor accountants schrijft voor dat de accountant vermijdt in verband gebracht te worden met materieel onjuiste of misleidende informatie. De NBA adviseert haar leden om in die situatie om correctie te verzoeken of om een schorsing van de vergadering te vragen. Tijdens die schorsing dient de accountant de betrokkene(n) te verzoeken de verstrekte informatie te corrigeren. In sommige vergaderingen wijst de voorzitter de aandeelhouders ook op deze verantwoordelijkheid van de accountant. Deze toelichting van de voorzitter verdient een bredere navolging in andere vergaderingen.

Uit notulen AVA BAM:

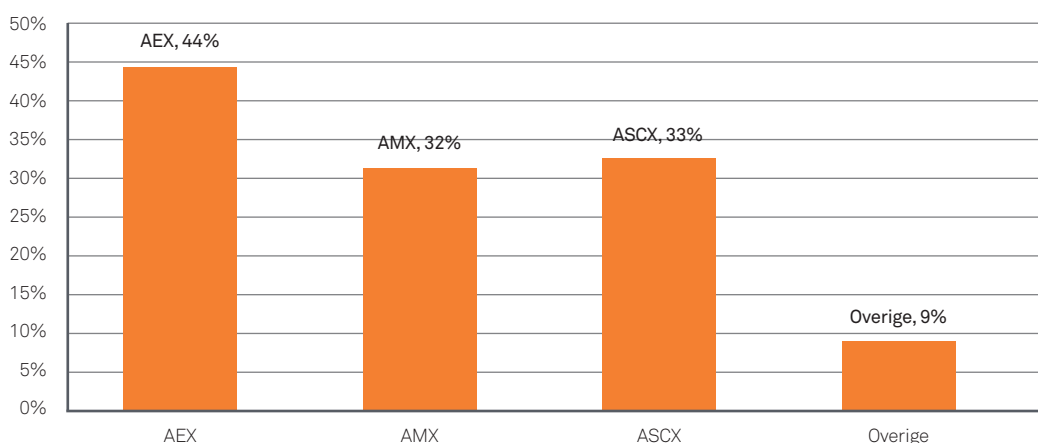
“Naar aanleiding van de opmerking van de heer Ritskes dat hij er prijs op stelt in deze vergadering ook een reactie van de externe accountant te vernemen, geeft de voorzitter het woord aan de heer Bod van PricewaterhouseCoopers, met de toevoeging dat de externe accountant ook ongevraagd in de vergadering het woord kan voeren, indien deze zich niet kan verenigen met een door de raad van commissarissen en raad van bestuur gegeven toelichting. Na de toevoeging van de voorzitter te hebben bevestigd geeft de heer Bod een toelichting op de werkzaamheden die door PricewaterhouseCoopers zijn verricht in het kader van de controle van de jaarrekening 2012.”

Voor zover op te maken uit de notulen, zijn geen AVA's aangetroffen waarin de accountant zich genoodzaakt zag gebruik te maken van zijn herstelplicht²⁰. Soms menen aandeelhouders achteraf dat de accountant dat wel had moeten doen. Uit de publieke informatie²¹ rondom Imtech valt op te maken dat de VEB van mening is dat de accountant in de AVA 2012 ten onrechte geen gebruik heeft gemaakt van zijn herstelplicht.

3.5.6 Bespreking functioneren accountant

Best practice bepaling V.2.3 in de Code stelt dat het bestuur en de audit commissie ten minste eenmaal in de vier jaar een grondige beoordeling dient te maken van het functioneren van de accountant. De belangrijkste conclusies hiervan worden aan de AVA medegedeeld ten behoeve van de beoordeling van de voordracht of herbenoeming van de accountant. Uit een beoordeling van de notulen 2013 blijkt dat in 23 (29%) AVA's de uitkomsten rondom het functioneren van de accountant zijn medegedeeld. In 2006 lag dat aantal op 27 (18%). Overigens bij geen van die ondernemingen leidde dit tot de keuze voor een andere accountant. In het algemeen neemt de bespreking van de beoordeling van de accountant weinig tijd in beslag. Het is mogelijk dat de motivatie voor (her) benoeming van de accountant in 2013 is gegeven in de toelichting op de agenda van de desbetreffende AVA's. De agenda's zijn echter niet betrokken in het onderzoek. Het valt op dat er bij de kleinere beursfondsen relatief minder over het functioneren van de accountant wordt toegelicht.

Functioneren accountant besproken (in % aantal AVA's)

19 Verordening gedragscode (VGC) artikelen A-110.2 en A-110.3.

20 In 2006 kwam dat éénmaal voor: de accountant verzocht toen om een correctie van de uitspraak van de voorzitter over de wijze van waardering van 2 dochtervennootschappen.

21 Zie reactie KPMG d.d. 15 oktober 2013.

Bij de AEX-ondernemingen gaat men naar verhouding vaker in op dit onderwerp. Soms zelfs zeer uitvoerig getuige dit voorbeeld van PostNL.

Uit notulen AVA PostNL (sterk ingekort):

“18. Belangrijkste conclusies uit de driejaarlijkse evaluatie van de werkzaamheden van de externe auditor Price-waterhouseCoopers N.V. De Voorzitter licht toe dat op grond van de Nederlandse Corporate Governance code door de vennootschap ten minste een maal in de drie jaar een grondige beoordeling van het functioneren van de externe accountant wordt gemaakt. De belangrijkste conclusies worden aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders medegedeeld. De laatste keer was in 2010, zodat het nu weer op de agenda staat. De Voorzitter geeft het woord aan mevrouw Menssen, voorzitter van de Audit Committee, om de conclusies van de evaluatie toe te lichten.

Mevrouw Menssen licht toe dat PostNL een audit independence policy heeft en dat daar inderdaad in staat dat er geëvalueerd moet worden en hoe dat moet gebeuren. Zij geeft aan dat er is een aantal elementen is die bij het functioneren van de accountant iedere drie jaar worden geëvalueerd. Eén is de toegevoegde waarde van de werkzaamheden, twee is de kwaliteit en de kosten van de controlewerkzaamheden, dan de klanttevredenheid en de controles en procedures ter bewaking van de onafhankelijkheid. Mevrouw Menssen merkt op dat om de klanttevredenheid te waarborgen de beoordeling binnen PostNL jaarlijks wordt gedaan, en verwijst naar de figuur in de presentatie waarin de grafische weergave van de beoordeling van de werkzaamheden in het kader van de jaarrekeningcontrole te zien is. ... Mevrouw Menssen merkt vervolgens op dat in de vierde kolom te zien is dat het totaaloordeel op de controle daarbij uitkomt op een ruime voldoende. Elk jaar worden de uitkosten van het onderzoek gebruikt om te bespreken uiteraard met PwC, maar ook om plannen te maken voor een verdere verbetering van de manier van werken en de controle ten behoeve van PwC en PostNL. ... Mevrouw Menssen sluit af met op te merken dat de Audit Commissie zelf ook tevreden is met de werkzaamheden van PwC, maar dat de samenwerking natuurlijk positief kritisch gevolgd blijft worden.”

Deze uitgebreide presentatie leidt tot de volgende vraag van dhr. Slagter van de VEB:

“De heer Slagter refereert aan het begrip klanttevredenheid zoals genoemd door mevrouw Menssen, en wijst er op dat wat hem betreft de Audit Committee ofwel de Raad van Commissarissen ofwel het management van PostNL niet de klant is in dit verband, maar de te controleren onderneming. De klanten zijn de gebruikers, dat zijn de aandeelhouders in de eerste plaats. De heer Slagter vraagt zich in dat verband af of ook aan de gebruikers van de jaarrekening, dus de aandeelhouders en andere stakeholders, is gevraagd wat zij vinden van de werkzaamheden van PwC.”

Hieronder volgen nog twee voorbeelden van AVA's waarin een duidelijke toelichting wordt gegeven op de beoordeling van het functioneren van de accountant.

Uit notulen AVA van AMG:

“Mr. De Selliers states that the services of Ernst & Young as the Company's external accountant have been reviewed. In this process the Audit Committee paid specific attention to the quality in relation to cost, the sufficiency of the resources they dedicated to their mission, communication and interaction, independence and the professionalism of the audit firm. Each member of the Audit Committee has carried out its own evaluation based on an extensive questionnaire. The key staff members of the Company, the CFO, the Controller, Head of Internal Audit and of Legal completed their own assessment. The Audit Committee then discussed in a plenary session the results of these questionnaires and in this discussion the Audit Committee concluded unanimously that the Audit Committee should recommend to the Supervisory Board that Ernst & Young indeed be reappointed. There were certain areas of improvement, which are not material, which were identified and were communicated to Ernst & Young.”

Uit notulen AVA van DSM:

“De voorzitter merkt op dat zoals in de toelichting op de agenda aangegeven, in overeenstemming met de Nederlandse Corporate Governance Code (best practice-bepaling V.2.3) de Raad van Bestuur en de Auditcommissie het functioneren van de externe accountant zorgvuldig hebben geëvalueerd na een uitgebreide externe beoordeling van de activiteiten van de externe accountant door de Universiteit Maastricht op basis van een groot aantal gesprekken

en vragenlijsten. De belangrijkste conclusies van de evaluatie waren dat de externe accountant volledig voldoet aan de verwachtingen van DSM en voor een goede dienstverlening zorgt. De respondenten gaven de accountant hoge cijfers, niet alleen voor zijn expertise maar ook voor de onafhankelijkheid en de kritische benadering van DSM bij de uitvoering van de audit, de integriteit en de proactieve en responsieve houding van Ernst & Young. Sterke punten waren het niveau van kennis op het gebied van accountantscontrole en accounting, het proactief signaleren van potentiële zorgpunten, het wereldwijde netwerk en de aanwezigheid van de accountant in DSM's groeimarkten. Er werd tijdig en duidelijk gecommuniceerd door de accountants. Gezien de zeer positieve resultaten van de evaluatie is besloten om gebruik te blijven maken van de accountantsdiensten van Ernst & Young op basis van een herzien contract dat de onderneming de flexibiliteit geeft om de accountantsdiensten jaarlijks te beëindigen, rekening houdend met nieuwe wetgeving in Nederland met betrekking tot de onafhankelijkheid van accountants (verplichte wisseling van accountantsfirma vanaf 2016 na acht opeenvolgende jaren van accountantsdiensten), evenals Europese wetgeving die naar verwachting de komende jaren van invloed kan zijn op het accountantsberoep.”

3.5.7 Herbenoeming of wisseling van accountant

Bij veel beursfondsen wordt de controle van de jaarrekening al decennia lang uitgevoerd door hetzelfde accountantskantoor. Deze praktijk roept maatschappelijke²² vragen op omtrent de onafhankelijkheid van de accountantskantoren. Dit leidde in 2013 in Nederland tot een nieuwe wettelijke verplichting die internationaal als één van de strengste wordt beschouwd. Beursfondsen mogen niet langer dan acht jaar gebruikmaken van hetzelfde accountantskantoor²³. Deze wet zal de komende jaren tot zeer veel wisselingen van accountantskantoren leiden²⁴. Voor het onderzoek was het interessant om na te gaan in hoeverre de Nederlandse beursfondsen al anticiperen op deze stoelendans. Het is wettelijk voorgeschreven²⁵ dat de benoeming van de accountant door de aandeelhouders wordt goedgekeurd in de AVA. Normaal gesproken is dit een hamerstuk.

Niet altijd kunnen aandeelhouders stemmen over de benoeming getuige dit citaat uit de **AVA notulen van DSM**:

“Mevrouw Van Lamoen (aandeelhouder) verwelkomt de evaluatie van de externe accountant en de bespreking daarvan op deze vergadering. Zij vindt het echter een gemiste kans dat de aandeelhouders niet kunnen stemmen over een herbenoeming van de accountant. Dat is volgens haar niet in lijn met best practices. De afgelopen twee jaren heeft zij dit aspect ook al aangekaart bij DSM. De laatste keer dat de aandeelhouders van DSM mochten stemmen over de accountant dateert uit de jaren '60 van de vorige eeuw. Waarom vindt er geen stemming plaats over herbenoeming? De voorzitter geeft aan dat E&Y destijds is benoemd voor onbepaalde tijd, en dat wanneer er een nieuwe accountantsfirma wordt aangesteld dit uiteraard wel ter besluitvorming wordt voorgelegd.”

Bij een andere onderneming (NedSense) blijkt dat de onderneming het selectieproces van de nieuwe accountant nog niet heeft afgerond. De onderneming vraagt om een mandaat van de aandeelhouders om de accountant later het jaar te kunnen contracteren. Dit leidt tot de discussie wie dat mandaat dan krijgt, het bestuur of de RVC? Veiligheidshalve wordt uiteindelijk voor beide opties gekozen. Uit het onderzoek komt naar voren dat in 40 AVAs (50 %) de zittende accountant werd herbenoemd zonder dat werd ingegaan op de nieuwe wettelijke verplichting. In 13 AVAs (16 %) werd de zittende accountant ook herbenoemd, maar hierbij werd wel een wisseling binnen een termijn van maximaal twee jaar aangekondigd. In de overige 27 AVAs (34%) werd niet gestemd over een (her) benoeming van de accountant. Vermoedelijk stond dat punt niet op de agenda.

Uit verschillende notulen blijkt dat aandeelhouders zich zorgen maken over de komende wettelijk afgedwongen wisseling van accountantskantoor. Zal de vennootschap niet achter het net vissen als zij die keuze te lang uit stelt? Hoe vindt de overdracht naar het nieuwe kantoor plaats?

Uit notulen AVA Ahold:

“De voorzitter geeft aan dat Deloitte zal zeggen dat zij uiteraard alles netjes zullen overdragen, waar Ahold groot belang bij heeft. Mevrouw Bronsdijk (aandeelhouder) geeft aan dat ook de aandeelhouders daar groot belang bij hebben

²² Onder andere in de Tweede Kamer en bij aandeelhouders.

²³ De regelgeving voor accountants schreef al voor dat de eindverantwoordelijke accountant maximaal 7 jaar bij hetzelfde beursfonds mag controleren.

²⁴ Zie artikel in FD d.d. 9 april 2013: Grote stoelendans maakt spoeling dun voor top AEX-bedrijven. Verplichte wisseling van accountantskantoren zet druk op beschikbare capaciteit en verkleint de keuze voor bedrijven.

²⁵ BW 2 titel 9 artikel 393 Lid 2.

en zij vraagt of de aandeelhouders ergens kunnen zien of nagaan hoe dat plaatsvindt. Zij merkt op dat aandeelhouders geen breedvoerig verhaal hoeven te krijgen over alle onderlinge afspraken, maar zij vraagt of er iets meer inzicht kan worden gegeven in hoe wordt geborgd dat die overdracht goed gaat. De voorzitter vraagt of mevrouw Bronsdijk een formele overdrachtsceremonie voorstelt waar de aandeelhouders bij zijn. Mevrouw Bronsdijk geeft aan dat zij zich dat niet zo voorstelt, maar dat zij graag in het jaarverslag of elders een toelichting op de gang van zaken en het proces daaromtrent zou willen zien. De voorzitter geeft aan dat dit genoteerd is.”

Bij Aegon gaf de CFO de volgende toelichting op de overgang van EY naar PwC:

Uit notulen AVA Aegon:

“Mr. Heinemann (aandeelhouder) remarks that he is not enthusiastic about the new regulation requiring periodical change of independent auditor. He asks about the transition process and whether the audit costs will be higher next year and following years.

Mr. Nooitgedagt (CFO) confirms that an auditor change will have an impact on both the audit process and the organization itself. One of the reasons that it is proposed to reappoint EY for 2013 and PwC as of 2014 for three years is that they have a full year to do the transition and to have an exchange of information between the company and PwC but also between EY and PwC to make the process as smooth as possible. PwC will get access to the EY working papers. The new legislation is a fact and it will have an impact on the total cost of external auditors and the Company as well.”

3.5.8 Hoofdpunten uit de management letter van de accountant

Zoals al beschreven in paragraaf 2.3 hebben de aandeelhouders veel belangstelling voor de inhoud van de management letter van de accountant. Zij verwachten daar relevante informatie aan te treffen over de risico's van de onderneming en de wijze waarop die al dan niet worden gemanaged. Ondernemingen wijzen er echter op dat de management letter is geschreven voor het bestuur en de RVC en niet voor de aandeelhouders.

Uit notulen AVA Akzo Nobel:

“Mevrouw Van Lamoen (aandeelhouder) heeft enkele vragen over de management letter en de bestuurssamenstelling. Allereerst constateert ze dat de hoofdpunten van de management letter niet zijn vermeld zijn in het verslag van de Raad van Commissarissen. Ze vraagt of aangegeven kan worden wat de belangrijkste punten zijn en vraagt of in de toekomst deze hoofdpunten wel in het verslag opgenomen kunnen worden. De Voorzitter zegt dat de management letter een vertrouwelijk schrijven is tussen de accountant, de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen van de onderneming. De brief gaat met name over interne processen die de accountant waarneemt en waar hij opmerkingen over maakt. De brief wordt besproken met de desbetreffende verantwoordelijke leden in de Raad van Bestuur of met de business unit managers. Hierna wordt daar antwoord op gegeven en wordt de brief in de Audit Committee en in de Raad van Commissarissen besproken. Ten aanzien van het openbaar maken geeft de Voorzitter aan dat de brief op moment van openbaarmaking een totaal ander karakter zou krijgen. De vertrouwelijkheid zou verdwijnen waarmee het een minder effectief middel wordt om tot verbetering te komen. Het voorstel om de management letter openbaar te maken, ook indien dit alleen op basis van hoofdpunten is, wordt niet als een goed idee beschouwd. Mevrouw Van Lamoen reageert hierop door aan te geven het jammer te vinden dat men niet meer inzicht in wil geven. Ze zegt expliciet niet om een kopie van de letter te vragen, enkel om de hoofdpunten.”

Bij Fugro reageert men als volgt in de AVA:

“Met betrekking tot de management letter zegt de voorzitter dat een management letter is bedoeld om de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur te informeren over de bedrijfsvoering en om aanbevelingen te doen. Er kunnen in de aandeelhoudersvergadering mededelingen over worden gedaan maar er zal geen samenvatting van worden gepubliceerd.”

De accountant is gebonden aan zijn geheimhoudingsplicht waardoor hij niet in kan gaan op verzoeken van aandeelhou-

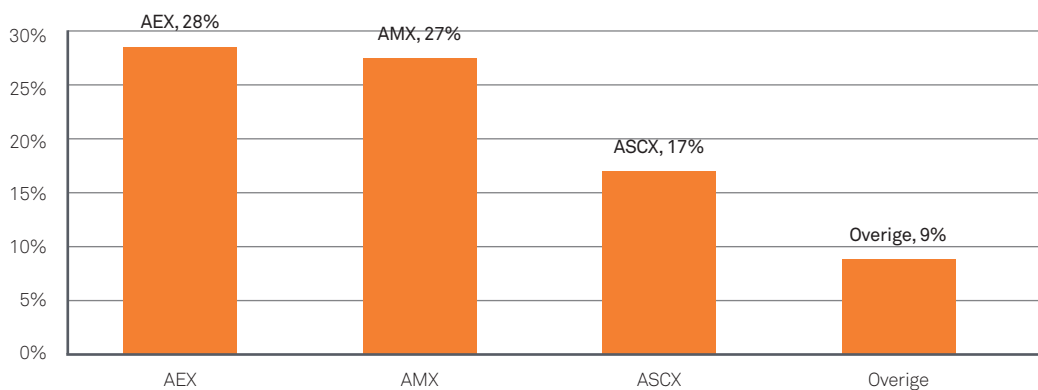
ders. Voor bestuur en commissarissen ligt dat echter anders. De NBA heeft in 2011 geadviseerd²⁶ dat de hoofdpunten uit de management letter vermeld worden in het jaarlijkse verslag van de raad van commissarissen, de opdrachtgever van de accountant. Onderzoek uitgevoerd in 2012²⁷ wees echter uit dat dit nog nauwelijks gebeurt. Macintosh is een positieve uitzondering zoals blijkt uit deze toelichting van de voorzitter:

Uit notulen AVA Macintosh:

“Een van de vragen van de VEB betreft de openbaarmaking van de hoofdpunten van de managementletter van de accountant. Macintosh is als een van de eerste beursvennootschappen in het jaarverslag over 2011 ingegaan op de belangrijkste punten uit die management letter, zonder dat daarvoor een verplichting bestaat. Ook in het jaarverslag over 2012 is die transparantie in acht genomen en wordt melding gemaakt van de belangrijkste bevindingen uit de management letter. De RvB onderschrijft die aanbevelingen en zal er werk van maken om die aanbevelingen op te volgen. De RvC zal daar toezicht op houden.”

Omdat veel ondernemingen dit goede voorbeeld (nog) niet volgen blijven aandeelhouders in de AVA vragen wat de accountant in zijn management letter heeft opgeschreven. In 2013 werden in 16 AVA's (20%) vragen gesteld over de inhoud van de management letter. Een duidelijke stijging ten opzichte van 2006 toen dat percentage op slechts 3 % lag. Bij grotere beursfondsen worden relatief meer vragen gesteld over de inhoud van de management letter dan bij de kleine ondernemingen.

Vragen gesteld over management letter

Uit het onderzoek blijkt dat in enkele AVA's nader werd ingegaan op de inhoud van de management letter van de accountant. Bij RotoSmeets meldde de voorzitter het volgende:

Uit notulen RotoSmeets:

“Alvorens u de gelegenheid te geven vragen te stellen over de jaarrekening zou ik de heer Arnold van Ernst & Young, de accountant van de vennootschap willen vragen of hij nog zaken aan de orde wenst te stellen inzake zijn bevindingen van de Controle? In de Management letter geeft u aan dat er geen belangrijke bevindingen zijn geconstateerd maar wellicht wilt u nog iets toelichten?”

De accountant geeft vervolgens een presentatie over zijn controle aanpak zonder nadere toelichting op zijn management letter. Aangenomen mag worden dat de bewering van de voorzitter klopt.

Bij PostNL werd het volgende medegedeeld door de voorzitter van de Audit Commissie (en bevestigd door de accountant):

²⁶ Zie NBA adviesrapport Verbreding Poortwachtersfunctie. Meer zekerheid bij meer informatieve rapportages (oktober 2011).

²⁷ Zie o.a. MAB artikel december 2012 "Hoe transparant is het verslag van de RvC?".

Uit notulen PostNL:

“In de Management Letter constateert PwC geen significante zwaktes in de controle-omgeving. PwC ziet mogelijkheden om de effectiviteit en efficiency van het internal control framework verder te vergroten, bijvoorbeeld in de groeigebieden en op het gebied van IT en ook daarop heeft het management adequaat en goed op gereageerd en opgepakt.”

In de AVA van ING vertelde de accountant dat hij tevreden was met de opvolging door het management, van de punten in zijn management letter. Bij Wessanen was het de CEO die kort inging op de management letter. Bij Grontmij was dat de CFO. Het viel op dat bij meerdere beursfondsen de voorzitter van de Audit Commissie in zijn presentatie informatie verstreekte over de inhoud van de management letter. De accountant kon dan volstaan met de mededeling dat deze presentatie juist was. De aandeelhouders stelden deze openheid op prijs. Verwacht mag worden dat deze best practices navolging zullen krijgen. Hieronder volgen een aantal voorbeelden.

Uit notulen AVA TMG:

“De heer Boersma (CEO) geeft ten aanzien van de organisatiestructuur aan dat is beoordeeld of beslissingen worden genomen volgens de juiste procedures. De drie belangrijkste aandachtspunten uit de managementletter waren de controlemaatregelen rondom de prijzen van advertenties, het vastleggen van changemanagement bij functioneel applicatiebeheer en de toegangsbeveiliging van gebruikersaccounts.”

Uit notulen AVA Randstad:

“De heer Van Wijk (vz. AC) vervolgt met een opsomming van de belangrijkste bevindingen van de accountant met betrekking tot de interne controle:

- *Er zijn geen significante interne controle zwaktes.*
- *De ‘tone at the top’ is gezond.*
- *Het key controls raamwerk is in 2012 verder ontwikkeld.*
- *Er zijn nog een aantal verbeteringen in de interne controle mogelijk, met name in een paar kleinere landen.*
- *Daarnaast kunnen IT controls verder worden verbeterd.*

Met betrekking tot de jaarrekening 2012 zijn de belangrijkste bevindingen van de accountant:

- *Er zijn geen materiële, niet gecorrigeerde fouten.*
- *De verslaggevingregels zijn adequaat toegepast.*
- *Management’s schattingen m.b.t. voorzieningen, actieve belasting latenties en andere posten zijn in zijn algemeenheid als voorzichtig en consistent aan te merken.*
- *Met betrekking tot de waardering van goodwill is de accountant van mening dat de waardering wordt ondersteund door evenwichtige voorspellingen van kasstromen en daarbij gehanteerde veronderstellingen.*

De Audit Commissie is van mening dat toezicht gehouden wordt op een goed gerunde organisatie en deze daarbij effectief wordt ondersteund door de externe accountant PricewaterhouseCoopers”

Uit notulen AVA Grontmij

“Voorts gaat de heer Vervoort (CFO) in op een aantal vragen en opmerkingen die vooraf door aandeelhouders, dan wel vertegenwoordigers van aandeelhouders, zijn gesteld. Een aantal aanbevelingen uit de management letter van Deloitte die door de Raad van Bestuur zijn opgepakt zijn onder meer de verbetering van het Enterprise Risk Management framework en verbetering van de financiële rapportage. De heer Vervoort meldt dat de uitrol van het ERM framework momenteel plaatsvindt en dat de adviezen van Deloitte ter harte genomen worden. De financiële rapportage is sinds begin 2012 al sterk verbeterd en aan verdere verbetering wordt gewerkt. Ook de adviezen op het gebied van IT, waarvan al een groot deel is geïmplementeerd, zullen worden opgevolgd.”

3.5.9 Overige opvallende zaken uit de analyses van de AVA-notulen

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 kan de accountant in de AVA bevroegd worden bij het agendaonderdeel waarin de jaarrekening wordt besproken en goedgekeurd. Uit het onderzoek blijkt dat deze mogelijkheid ook vaak wordt geboden bij het onderdeel jaarverslag/verslag van de Raad van Bestuur. Hiermee wordt de indruk gewekt dat de accountant ook verantwoordelijkheid draagt voor de juistheid van dit verslag. Veel aandeelhouders verkeren in de veronderstelling dat de accountant het jaarverslag met dezelfde diepgang controleert als de jaarrekening. Op basis van de huidige wet en regelgeving beperkt het werk van de accountant zich echter slechts tot een marginale toetsing van het jaarverslag. In de presentaties van de accountant wordt die betrokkenheid bij het jaarverslag misschien niet altijd voldoende duidelijk gemaakt.

In sommige AVA's is het verslag van de Raad van Commissarissen als afzonderlijk agendapunt opgenomen. Bij Nutreco bijvoorbeeld beslaat de behandeling van dit verslag ruim 25% van de notulen. Mogelijk voelen de commissarissen een toenemende behoefte om zich in de AVA ook te verantwoorden over hun toezichhoudende verantwoordelijkheden. De lange aandeelhoudersvergadering van Imtech in juni 2013²⁸ toonde aan dat aandeelhouders ook een toenemende belangstelling tonen voor de kwaliteit van dit toezicht.

De inhoud van het RVC-verslag is niet bij wet geregeld. De Code noemt wel enkele onderwerpen. Wettelijk is evenmin geregeld welke verantwoordelijkheid de accountant draagt bij het verslag van de commissarissen. Meestal voert hij een marginale toetsing uit. In de AVA van Wereldhave meldt de accountant expliciet dat ook dit verslag goed wordt bekeken in de controle.

²⁸ Zie voetnoot 11.

04 | Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In 2013 is de communicatie tussen de accountant en de aandeelhouders ten opzichte van voorgaande jaren sterk verbeterd. Ongetwijfeld heeft de VEB-brief hier een belangrijke rol gespeeld. Met uitzondering van slechts één onderneming was de accountant in alle AVA's van de onderzochte Nederlandse beursfondsen aanwezig. Hiermee wordt de desbetreffende best practice bepaling in de Code heel goed nageleefd. Met het oog op de herstelplicht van de accountant is het ook goed te constateren dat de aanwezigheid van de accountant bij aanvang van de vergadering in 65 van de 80 AVA's expliciet is genoemd door de voorzitter.

In meer dan de helft van de vergaderingen geeft de accountant op eigen initiatief een presentatie over zijn controleaanpak en -verklaring. Dit is in Nederland een nieuw fenomeen dat in voorgaande jaren niet plaatsvond. De diepgang en mate van detail van deze presentaties loopt nog behoorlijk uiteen. Sommige presentaties blijven erg algemeen en bevatten nauwelijks ondernemingsspecifieke zaken. Een aantal van de door de VEB in haar brief aangekondigde onderwerpen en vragen zijn dan ook nauwelijks besproken in die presentaties. Andere onderwerpen zoals de scope van de controle, de wijze waarop buitenlandse dochtermaatschappijen worden gecontroleerd en de rol van de accountant bij het jaarverslag kregen wel ruimschoots aandacht in de presentaties.

Aandeelhouders stelden in de AVA's 2013 relatief veel meer vragen aan de accountant dan een aantal jaren geleden. Op deze wijze wordt goed invulling gegeven aan de best practice bepaling in de Code. Een deel van die vragen liggen overigens buiten het verantwoordelijkheidsgebied van de accountant. Dergelijke vragen worden niet altijd door de accountant beantwoord, maar door de voorzitter, de voorzitter van de Audit Commissie, de CEO of de CFO. In die gevallen kon de accountant de juistheid van de beantwoording wel bevestigen. Vanuit governance perspectief gezien is dat de juiste rolverdeling.

Aandeelhouders krijgen ook steeds meer belangstelling voor de inhoud van de management letter van de accountant. Steeds meer ondernemingen komen tegemoet aan deze informatiebehoeften van de aandeelhouders door in het jaarverslag, het RvC-verslag of in de AVA de hoofdpunten uit deze management letter te behandelen. Dit is een positieve ontwikkeling. De accountant kan dan in de AVA volstaan naast een presentatie over zijn controle met de bevestiging dat de uiteenzetting klopt. Op deze wijze voegt hij zekerheid toe aan de informatieverstrekking aan de aandeelhouders, zijn primaire taak.

4.2 Aanbevelingen

Hieronder volgen enkele aanbevelingen voor de ondernemingen (voorzitters van de AVA's) en voor de accountants.

Voor ondernemingen:

1. Kondig altijd bij aanvang van de AVA de aanwezigheid van de accountant aan, zodat aandeelhouders er op kunnen vertrouwen dat de mededelingen van de onderneming geen materiele onjuistheden bevat. Geef duidelijke instructies aan de aandeelhouders over de onderwerpen waar de accountant op bevroegd kan worden. Maak tevens duidelijk hoe de verantwoordelijkheden liggen. Het bestuur stelt de jaarrekening op, de RvC keurt deze goed, de AVA stelt de jaarrekening vast en de accountant controleert de jaarrekening.
2. Verstrek aan de accountant een ontheffing van de geheimhoudingsplicht voor de start van de AVA en communiceer daar expliciet over bij aanvang van de vergadering.
3. Draag zorg voor een correcte en volledige weergave van de AVA in de (concept) notulen en publiceer deze binnen de in de Code voor geschreven termijn van drie maanden op de website van de onderneming.

Voor accountants:

1. Verzorg standaard in de AVA waarin de jaarrekening wordt vast gesteld, een voor aandeelhouders betekenisvolle presentatie die anticipeert op mogelijke vragen die leven bij die aandeelhouders. Stem de presentatie vooraf af met de onderneming. Geef de presentatie bij het agendapunt jaarrekening (in plaats van jaarverslag). Stel vast dat de inhoud van de presentatie op een correcte wijze is vastgelegd in de notulen van de AVA en stimuleer dat deze tijdig worden gepubliceerd op de website van de onderneming.
2. Maak in de presentatie duidelijk wat de verantwoordelijkheid is van de accountant ten aanzien van het jaarverslag.
3. Laat de voorzitter van de Raad van Commissarissen (of Audit Commissie) in de AVA de belangrijkste onderdelen uit de management letter behandelen zodat de accountant kan volstaan met een bevestiging van de juistheid van deze informatie.

Bijlage A | Regelgevend kader

Burgerlijk Wetboek

In artikel 2:117, lid 5 BW is het volgende opgenomen over het optreden van de accountant in de AVA:

“De accountant aan wie de opdracht tot het onderzoek van de jaarrekening is verleend, bedoeld in artikel 393 lid 1, is bevoegd de algemene vergadering die besluit over de vaststelling van de jaarrekening bij te wonen en daarin het woord te voeren.”

Artikel 393, lid 1 behandelt het accountantsonderzoek van de jaarrekening. Uit de wetsgeschiedenis van artikel 2:117, lid 5 BW blijkt dat de wetgever van mening is dat de accountant aanwezig behoort te zijn in de jaarvergadering waar de jaarrekening wordt besproken en vastgesteld.

Nederlandse corporate governance code

In de huidige versie van de wettelijk verankerde Code, de Code Frijns uit 2008 wordt in best practice bepaling V.2.1 ook aandacht besteed aan de accountant in de AVA.

“De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevroegd door de algemene vergadering. De externe accountant woont daartoe deze vergadering bij en is daarin bevoegd het woord te voeren.”

In de toelichting op de Code maakt de Commissie Frijns nog de volgende kanttekening:

“De aanwezigheid van de externe accountant in de algemene vergadering doet geen afbreuk aan de algemene verantwoordingsplicht van het bestuur en de raad van commissarissen aan de algemene vergadering, alsmede hun plicht om - tenzij een zwaarwegend belang zich daartegen verzet - aan de algemene vergadering alle gevraagde inlichtingen te verschaffen. De externe accountant kan alleen bevroegd worden over zijn controlewerkzaamheden en over zijn verklaring bij de jaarrekening. De inhoud van de jaarrekening is de primaire verantwoordelijkheid van het bestuur. Het ligt in de rede dat de externe accountant participeert in de voorbereiding van de algemene vergadering. De commissie verwijst naar Richtlijn 780N van het NIVRA over het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering.”

NBA Praktijkhandreiking 1118 Het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering van aandeelhouders bij beursgenoteerde vennootschappen

De NBA heeft in januari 2012 een praktijkhandreiking voor haar leden uitgebracht over het optreden van de externe accountant in de AVA. Reden hiervoor was de groeiende belangstelling vanuit het maatschappelijk verkeer voor de communicatie van de accountant inclusief zijn rol in de AVA bij beursgenoteerde vennootschappen.

De praktijkhandreiking beschrijft hoe de accountant - na afstemming met bestuur en de RVC - zijn controlewerkzaamheden bij de jaarrekening, het jaarverslag, het RVC-verslag en - indien van toepassing - het mvo-verslag kan toelichten in de AVA, ter invulling van zijn maatschappelijke rol. De praktijkhandreiking is een actualisering van de NIVRA Richtlijn 780N waar de Commissie Frijns naar verwijst.

Bijlage B | Brief VEB

BDO Accountants & Belastingadviseurs B.V.
Deloitte Accountants B.V.
Ernst & Young LLP
KPMG Accountants N.V.
Mazars Paardekooper Hoffman Accountants N.V.
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Kopie aan:

Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants

Den Haag, 3 januari 2013

Referentie: 2013003 GK / DT / JMS

Betreft: aandeelhoudersvergaderingseizoen 2013 en de verwachte bijdrage van de accountant

Geachte dames en heren,

De Vereniging VEB NCVB (“**VEB**”) vraagt graag uw aandacht voor het volgende.

Voor veel beursgenoteerde ondernemingen was 31 december 2012 het eind van hun boekjaar. Op korte termijn zullen zij de jaarrekening en het jaarverslag opstellen. Deze documenten en gegevens zullen door u, de accountant van deze vennootschappen, worden gecontroleerd.

Met het oog op de jaarrekening over 2012 en de daarop volgende Algemene Vergadering van Aandeelhouders (“**AvA**”) waarin de vaststelling van de jaarrekening wordt geagendeerd, berichten wij u als volgt.

1. Algemeen standpunt VEB in accountancy discussie

De VEB wil dat de accountant daadwerkelijk functioneert als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer. Daarbij dient de accountant de financiële verslaggeving te controleren – niet uitsluitend voor de onderneming – maar voor de buitenwereld: de gebruiker van de jaarrekening.

De verklaring van de accountant dient zekerheid te verschaffen, zodat de interne en externe stakeholders (waaronder beleggers) van de onderneming op basis van de jaarrekening tot gedegen besluitvorming kunnen overgaan. Beleggers hebben als belangrijke gebruikers van de jaarrekening en het jaarverslag groot belang bij een kwalitatief hoogwaardige accountantscontrole. De accountant is met zijn wettelijke controletaak, kennis en ervaring bij uitstek geschikt het management van ondernemingen kritisch te toetsen waar het gaat om de

toepassing van de financiële verslaggevingstandaarden. Daarmee speelt de accountant een belangrijke rol in het geheel van *checks and balances* binnen de onderneming.

Inherent aan zijn rol als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer, zal de accountant ook aan de gebruiker van de jaarrekening uitleg moeten geven over zijn werkzaamheden. Het is gewenst dat de accountant deze uitleg geeft in zijn controleverklaring. Tijdens de AvA dient voldoende ruimte te worden geboden aan aandeelhouders om aanvullende vragen aan de accountant te stellen over diens controlewerkzaamheden en zijn controleverklaring.

Tijdens het aandeelhoudersvergaderingseizoen 2012 is gebleken dat accountants desgevraagd vaak weinig uitleg geven over hun controlewerkzaamheden en bevindingen. Dit geldt zelfs voor de accountants die van het bestuur van de vennootschap de ruimte krijgen om uitleg te geven over hun werkzaamheden en de controleverklaring.

Zo wordt veelal (getracht te) volstaan met het ‘herkauwen’ van hun controleverklaring zonder dat inhoudelijk op relevante vragen wordt ingegaan. Een dergelijke houding draagt evenwel niet bij aan een effectieve discussie en het informatieve gehalte van de AvA. Deze onwelwillende opstelling is volgens de VEB niet te verenigen met de gestelde eisen aan en verantwoordingsplicht van de externe accountant jegens de gebruiker van de jaarrekening.

De VEB bericht u in dat kader graag over een aantal vragen die zij tijdens het aandeelhoudersvergaderingseizoen aan de orde zal stellen.¹

De VEB hoopt dat de in de AvA aanwezige accountant antwoord geeft op deze vragen, op een voor de gemiddelde AvA-bezoeker duidelijke wijze, zonder in vaktechnisch jargon te vallen.

2. Ontheffing tot het verstrekken van (vertrouwelijke) informatie aan de AvA

De NBA heeft een “standaardmogelijkheid” tot ontheffing voor het verstrekken van bepaalde vertrouwelijke informatie aan de AvA. Deze ontheffing is opgenomen in de standaardbrieven van de NBA die de accountant kan gebruiken bij het accepteren van de controleopdracht².

De AvA is bij uitstek het juiste podium voor de accountant om aan het maatschappelijk verkeer duidelijk te maken wat hij gecontroleerd heeft en wat zijn bevindingen daaromtrent zijn.

De VEB kan zich dan ook geen bezwaar aan de zijde van de accountant voorstellen tegen het aanvragen van deze ontheffing.

De VEB zal de accountant op de AvA in ieder geval vragen:

- i. Heeft u een ontheffing gevraagd aan de onderneming voor het verstrekken van bepaalde (vertrouwelijke) informatie aan de AvA? Zo ja, heeft u deze gekregen?

¹ Dit is geen limitatieve lijst, tevens kan het voorkomen dat de vergaderbezoekers niet alle in deze brief genoemde vragen stellen.

² Zie http://www.nba.nl/Documents/HRA/hra_deel_3.pdf op p. 25 staat een voorbeeldbrief van een opdrachtbevestiging waarin ook het optreden van de accountant in de AvA aan bod komt.

- ii. Zo nee, om welke redenen heeft u deze ontheffing niet aangevraagd? En in hoeverre denkt u uw rol als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer nog te kunnen invullen?
- iii. Met betrekking tot welke specifieke thema's/onderwerpen heeft u de ontheffing gevraagd en van de vennootschap verkregen?
- iv. Heeft u met betrekking tot specifieke thema's/onderwerpen een ontheffing gevraagd, maar evenwel niet van de vennootschap verkregen? Zo ja, welke thema's/onderwerpen waren dat?

3. De rol van de accountant bij de controle van het jaarverslag

De VEB stelt voorop dat de accountant niet alleen de jaarrekening dient te controleren; ook dient hij te controleren in hoeverre het jaarverslag³ verenigbaar is met hetgeen in de jaarrekening staat opgenomen.⁴

Veel accountants vatten dat aldus op dat zij het jaarverslag slechts beperkt hoeven te controleren en alleen dienen in te grijpen bij evidente onjuistheden. Voor de VEB is een dergelijke, beperkte toets van het jaarverslag onvoldoende.

De VEB verwacht, op grond van de formulering van de wet, een stevigere rol van de accountant bij de controle van het jaarverslag. Zo dient de accountant kritisch naar het bestuursverslag en het verslag van de commissarissen kijken.

Na een adequate controle van de jaarrekening en de onderliggende documentatie moet de accountant een goed beeld van de onderneming hebben. Op grond daarvan – en op grond van de informatie die de accountant in eerdere jaren heeft opgedaan – kan de accountant met een kritische blik het jaarverslag controleren en de (kwalitatieve en kwantitatieve) uitspraken van de ondernemingsleiding op waarde schatten. De accountant moet zich bijvoorbeeld ook uit kunnen spreken over de risicoparagraaf. Tevens moet de accountant een oordeel kunnen geven of hetgeen is opgenomen in de beloningsparagraaf. Niet alleen over de juistheid van de bedragen maar ook of de bezoldiging van het afgelopen boekjaar overeenkomstig het beloningsbeleid van de onderneming is geschied.

Onderdeel van het jaarverslag is het corporate governance verslag van de vennootschap⁵. De VEB onderschrijft de visie van de Monitoring Commissie Corporate Governance Code. Deze

³ Onder het jaarverslag valt in ieder geval het verslag van het bestuur, het verslag van de raad van commissarissen en de corporate governance verslag (inclusief de risicoparagraaf).

⁴ Op grond van de wet moet een jaarverslag (art 2:391 lid 1 BW): *“een getrouw beeld [geven] van de toestand op de balansdatum, de ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten van de rechtspersoon en van de groepsmaatschappijen waarvan de financiële gegevens in zijn jaarrekening zijn opgenomen. [...] Het jaarverslag geeft tevens een beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de rechtspersoon wordt geconfronteerd. [...]”* Lid 4 van dit artikel bepaalt dat het jaarverslag niet in strijd mag zijn met de jaarrekening. Art 3:393 lid 3 BW bepaalt dat: *De accountant onderzoekt of de jaarrekening het in artikel 362 lid 1 vereiste inzicht geeft. Hij gaat voorts na, of de jaarrekening aan de bij en krachtens de wet gestelde voorschriften voldoet, of het jaarverslag, voor zover hij dat kan beoordelen, overeenkomstig deze titel is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is.*

⁵ Zie art. 2:391 lid 5 BW

bedeelt de accountant een prominentere rol toe bij de controle van de verslaglegging over de naleving van de code.⁶

De accountant dient actiever te toetsen of een onderneming een juist en volledig beeld geeft van de naleving van de Corporate Governance Code. De accountant dient over zijn bevindingen ten aanzien van de naleving ook aan de aandeelhouders verslag te doen.

4. Vragen aan de accountant

De VEB verlangt van de accountant dat hij transparant is tijdens de AvA over zijn controlewerkzaamheden en –bevindingen.

De VEB zou graag zien dat de accountant in de vergadering het initiatief neemt en uitleg geeft over zijn controle. Daarbij zou in ieder geval de scope van de accountantscontrole en de (wijze van) aansturing van de accountants van groepsmaatschappijen behandeld moeten worden. Ook de hoofdpunten van de management letter dienen behandeld te worden bij de presentatie van de accountant op de AvA.

De accountant dient bij de beantwoording van vragen de belangen van betrokkenen zorgvuldig af te wegen. Voor de VEB is duidelijk dat de belangen van de gebruiker van de jaarrekening uiteindelijk doorslaggevend dienen te zijn, tenzij beantwoording van de vragen de onderneming schaadt. Indien transparantie ontoelaatbare schade zou berokkenen, dient de accountant op zijn minst uit te leggen waarom dit volgens hem het geval zou zijn.

Neemt de accountant niet het initiatief tot het geven van uitleg over zijn functioneren, dan zal de VEB hem de volgende vragen stellen:

1. Wat was de scope van uw accountantscontrole?
2. Hoe hoog was de materialiteitsdrempel bij uw controle?
3. Hoe bent u te werk gegaan bij de controle van buitenlandse dochtermaatschappijen (afhankelijk van de aard van de onderneming)?
4. Wat waren uw bevindingen van de controle? Wat waren de hoofdpunten van de management letter? Wat waren uw bevindingen op deze hoofdpunten?
5. Hoe beoordeelt u de schattingen/aannames van het management in de jaarrekening? Hoe schat u deze in (conservatief, gematigd of agressief)?
6. Wat was uw rol ten aanzien van het jaarverslag (zie paragraaf 3)? Hoe kwalificeert u de toon van de raad van bestuur in het jaarverslag (conservatief, gematigd of agressief)?
7. Wat was uw rol ten aanzien van het corporate governance verslag. Hoe heeft u de naleving getoetst? Geeft de onderneming naar uw mening een juist en volledig beeld van de naleving van de Corporate Governance Code?
8. Hoe kwalificeert u de prognoses van de raad van bestuur waarop bijvoorbeeld de boekwaarde van de goodwill (immateriële activa) alsmede eventuele impairments zijn gebaseerd (conservatief, gematigd of agressief)?
9. Hoe kijkt u aan tegen de “Toon aan de Top” binnen de vennootschap? Kunt u iets vertellen over de Toon aan de Top bij (stand alone) dochtermaatschappijen?
10. Kunt u uiteenzetten of de vennootschap derivaten heeft afgesloten bij banken. Waarom heeft de onderneming deze contracten gesloten? Was het volgens u

⁶ Rapport 2012 Monitoring Commissie Corporate Governance Code, pag 9.

noodzakelijk dat deze contracten zijn gesloten? Wat is de maximale exposure van de vennootschap, bijvoorbeeld uitgaande van een worst case scenario?

11. Vanaf januari 2013 zullen nieuwe boekhoudregels van kracht worden voor de waardering van pensioenen (IAS 19). Actuariële pensioenverliezen mogen dan niet meer over meerdere jaren uitgesmeerd worden. Ook is niet langer toegestaan te rekenen met een verwacht rendement voor het pensioenfonds dat hoger ligt dan de discontovoet van de pensioenverplichtingen. Voor beursfondsen met één (of meerdere) zogenaamde *defined benefit plans* hebben de nieuwe regels significante gevolgen. Veel beursfondsen zullen een eenmalige last moeten nemen tegen het eigen vermogen en/of de komende jaren hogere pensioenlasten in de winst- en verliesrekening moeten verantwoorden. De VEB heeft in haar Speerpuntenbrief 2013 (zie bijlage 1) aan de beursgenoteerde ondernemingen verzocht in hun jaarverslag de verwachte gevolgen te beschrijven voor de winst- en verliesrekening en het eigen vermogen. In ieder geval dient de consequentie voor verschillende solvabiliteitsratio's (bijvoorbeeld: solvabiliteit, gearing en rentedekking) behandeld te worden, alsook de gevolgen hiervan voor eventuele bankafspraken.

De boekhoudkundige verwerking van pensioenverplichtingen is één aspect, de kasuitstromen die daarmee samenhangen zijn wellicht nog relevanter. De (potentiële) kasuitstromen naar pensioenfondsen staan los van de boekhoudkundige verplichtingen voor de onderneming en zijn afhankelijk van de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds en de financieringsovereenkomst tussen het pensioenfonds en de onderneming. De VEB heeft de beursfondsen verzocht de beleggers meer informatie te verschaffen over de mogelijke cashverplichtingen die met het pensioenfonds zijn aangegaan alsook de wijze waarop de cashrisico's beperkt kunnen worden. Beursfondsen zouden ten minste inzicht moeten geven in een scenarioanalyse waarbij drie scenario's (base-, worst- en best case scenario) worden geschetst voor de komende jaren.

De VEB verneemt graag van de accountant: (i) of hij kennis heeft genomen van de afspraken van het beursfonds met het betreffende pensioenfonds; (ii) een uitleg wat deze verplichtingen concreet voor het beursfonds inhouden de komende jaren; en (iii) een toelichting bij de scenarioanalyse van de onderneming.

5. Kennis van deze brief en vragenlijst

De VEB gaat er van uit dat de aangeschreven accountantskantoren en de daarbij aangesloten accountants kennis zullen nemen van deze brief en de daarin opgenomen vragen.

De VEB verwacht van de accountant dat deze inhoudelijk antwoord geeft op de vragen van de AvA-bezoekers, waaronder de in deze brief genoemde vragen.

Wij rekenen, met uw hulp, op een transparante jaarrekening en jaarverslag en zien uit naar een vruchtbare discussie in de AvA.

Wij zijn gaarne bereid het voorgaande mondeling toe te lichten.

Een kopie van deze brief stuurden wij aan de NBA.

Vereniging VEB NCVB

Mr. J.M. Slagter

Directeur

mr.drs. G.F.E. Koster

Advocaat

Bijlage 1:   **Speerpuntenbrief 2013 aan de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen**

Bijlage C | Brief VEUO

Vereniging Effecten
Uitgevende
Ondernemingen

VEUO

Aan de leden van de Vereniging Effecten Uitgevende
Ondernemingen

Datum 15 maart 2013

Onze ref. M16270019/1/10712704

Betreft: Brief VEB inzake het aandeelhoudersvergaderseizoen 2013 en de eventuele rol
van de accountant

Zeer geachte dames en heren,

In januari heeft u waarschijnlijk allen via uw accountant kennis genomen van de bijgevoegde brief van de VEB aan de zes grote accountantskantoren die in Nederland betrokken zijn bij de controle van de jaarrekening van beursgenoteerde ondernemingen. Op verzoek van een aantal leden schetsen wij graag het (juridisch) kader waarbinnen vragen als deze moeten worden beoordeeld en welke handvatten voor die beoordeling kunnen worden geboden.

De kern van die VEB brief is dat de accountant aan de hand van een elftal breed opgezette vragen die in die brief zijn opgenomen, niet slechts ingaat op de werkwijze die door de accountant is gevolgd, maar ook allerlei beoordelingen en kwalificaties over het bestuur en de raad van commissarissen ("**RvC**") geeft met inbegrip van de visie van het bestuur op eventuele prognoses, de mate waarin aannames als conservatief, gematigd of agressief zijn te beschouwen en hoe de toon in de vennootschap wordt gekwalificeerd. Ook wil de VEB dat de accountant ontheffing vraagt voor het verstrekken van vertrouwelijke informatie. Het is uiteraard primair aan de accountant - aan hen is de brief ten slotte gericht - hoe daarop wordt gereageerd. Daarbij zal de accountant als leidraad kunnen nemen de relevante bepalingen in de Nederlandse Corporate Governance Code en de Praktijkhandreiking 1118 van de NBA van 31 januari 2012 inzake het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering van aandeelhouders bij beursgenoteerde vennootschappen ("**NBA Praktijkhandreiking**").¹

De Nederlandse Corporate Governance Code bepaalt in V.2.1.: "De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevraagd door de algemene vergadering. De externe accountant woont daartoe deze vergadering bij en is daarin bevoegd het woord te voeren." In de toelichting bij de Code is nog eens

¹ Te raadplegen via: <http://www.nba.nl/actueel/nieuws/nieuwsarchief/praktijkhandreiking-1118>

Algemeen Secretaris
H.J. de Kluwer

Postbus 75084
1070 AB AMSTERDAM
www.veuo.nl

T +31 20 577 1851
F +31 20 577 1775
E secretariaat@veuo.nl

F. van Lanschot Bankiers
Wassenaar
22.59.96.243

VEUO

uitdrukkelijk bepaald dat de aanwezigheid van de accountant "geen afbreuk doet aan de algemene verantwoordingsplicht van het bestuur en de raad van commissarissen". De externe accountant, zo vervolgt de toelichting, "kan alleen bevroegd worden over zijn controlewerkzaamheden en over zijn verklaring bij de jaarrekening." Daaraan wordt in ronde taaltes slotte toegevoegd: "De inhoud van de jaarrekening is de primaire verantwoordelijkheid van het bestuur." De commissie verwijst daarbij uitdrukkelijk, en met kennelijke instemming, naar Richtlijn 780N van het toenmalige Nivra (inmiddels NBA) over het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering. Deze richtlijn is inmiddels geactualiseerd in de hiervoor vermelde NBA Praktijkhandreiking.

Uitgangspunt ook van de NBA Praktijkhandreiking is dat geen vertrouwelijke informatie aan derden wordt verstrekt tenzij daaromtrent ontheffing is gevraagd. Het moet dan wel gaan om een specifiek doel en dat doel moet ook worden vastgelegd. Wordt er tijdens de vergadering een materieel onjuiste voorstelling van zaken gegeven dan kan de accountant ook tijdens de algemene vergadering verzoeken de informatie te corrigeren (al of niet tijdens een schorsing waarin de accountant het bezwaar aan bestuur en RvC zal kunnen toelichten). Inhoudelijke vragen over de jaarrekening zullen door het bestuur en/of de RvC worden beantwoord. Dat geldt ook voor inhoudelijke vragen met betrekking tot het verslag van het bestuur en het verslag van de RvC (en het eventuele MVO verslag).

De accountant geeft desgevraagd een toelichting op de reikwijdte van het onderzoek en op het proces van afstemming en communicatie met de RvC en over zijn onderzoek naar en de onderzoeksaanpak met betrekking tot het verslag van het bestuur en het verslag van de RvC en/of het eventuele MVO verslag. Dit is in lijn met het hiervoor al vermelde en in de Code verankerde beginsel dat de accountant zich beperkt tot het antwoord op vragen over zijn controlewerkzaamheden en over zijn verklaring bij de jaarrekening. Bij de beantwoording van vragen staat voorop dat de accountant openheid betracht over zijn/haar eigen werkzaamheden waarbij hij/zij de belangen van alle betrokkenen zorgvuldig afweegt en ook overigens zorgvuldig handelt, de informatie evenwichtig verstrekt en geen koersgevoelige informatie publiek maakt. Wat betreft de inhoudelijke vragen geldt onverminderd dat dit de verantwoordelijkheid is van het bestuur en de RvC. De accountant kan wel aansturen op correctie als hij/zij meent dat een materieel onjuiste voorstelling van zaken wordt gegeven.

Een van de vragen van de VEB betreft de openbaarmaking van de hoofdpunten van de managementletter. De managementletter is geen onderdeel van de jaarrekening en maakt derhalve ook geen deel uit van de beraadslaging. Wel heeft de NBA in haar adviesrapport "Verbreiding poortwachtersfunctie"² in overweging gegeven om de belangrijkste punten uit de managementletter ook te vermelden in het verslag van de RvC. Het is echter aan het bestuur en de RvC om te bepalen of vragen over de managementletter worden beantwoord. Dat wordt ook in de vermelde NBA

² http://www.nba.ni/Documents/Maatschappelijk%20debaUNBA_Adviesrapport_Poortwachter_okt2011.pdf

VEUO

Praktijkhandreiking onderschreven. De accountant kan op de managementletter niet ingaan tenzij het bestuur of de RvC toch over de managementletter spreken en daarvan een materieel onjuiste weergave zouden geven. Dan kan de accountant om correctie daarvan verzoeken.

Voor het overige geldt nog steeds, zoals ook al door de VEUO vorig jaar uiteengezet met betrekking tot het vergaderseizoen 2012, dat de wet en de Nederlandse Corporate Governance Code geen juridische verplichting kennen voor de openbaarmaking van de (hoofdpunten) uit de management letter. De aard, doelstelling en het karakter van zo'n management letter betreffen het interne proces van de vennootschap, zijn derhalve juist niet gericht op publicatie daarvan en doen niet af aan een getrouw beeld. Zou dat anders zijn, en zou de informatie wel in de weg staan aan een getrouw beeld van de toestand van de vennootschap, dan zal de accountant het er toe hebben geleid informatie een plaats (moeten) hebben gevonden in de jaarrekening, het jaarverslag en/of het verslag van de RvC. Voor het overige is de RvC het orgaan dat kan en moet beoordelen of de management letter aanleiding geeft tot acties met betrekking tot het interne proces en welke acties dat zouden kunnen of moeten zijn. Gebeurt dat niet naar tevredenheid van de accountant dan zal deze dat opnieuw bij de RvC (kunnen) aankaarten.

In het licht van het voorgaande kan worden geconstateerd dat de verlangens van de VEB in haar brief van 3 januari 2013 verder gaan dan de wet of de Nederlandse Corporate Governance Code bepalen of voorzien. De Code geeft uitdrukkelijk weer wat de best practice is in Nederland en de wensen van de VEB zijn daarmee niet in overeenstemming. Er is geen sprake van dat de Code meebrengt, zoals de VEB wenst, dat de accountant het initiatief neemt voor een presentatie aan de algemene vergadering waarin bijvoorbeeld ook de hoofdpunten van de management letter aan de orde zouden dienen te komen. Dat geldt eens te meer voor de vragen van de VEB die gericht zijn op het verkrijgen van kwalitatieve oordelen over het gevoerde beleid. De accountant is er niet om, zoals de VEB wenst, over onderdelen van de jaarrekening, het jaarverslag of het verslag van de directie of de RvC uit te spreken of hij of zij de gekozen toon of benadering "conservatief, gematigd of agressief" vindt of dat ondernomen acties hem of haar nu wel of niet noodzakelijk toeschijnen (tenzij aldus geen getrouw beeld van de toestand van de vennootschap wordt gegeven). Een oordeel daaromtrent is aan de aandeelhouders en hun adviseurs (en analisten). De accountant is er om te bewaken dat er geen sprake is van een materieel onjuiste voorstelling van zaken. Iets anders is dat de accountant in het proces van verantwoording mogelijk wel kan aandringen op het opnemen van meer specifieke informatie in de diverse rapportages en in het verslag van de RvC.

Kort samengevat leidt het voorgaande tot de volgende observaties:

- De verantwoording met betrekking tot de jaarrekening en het jaarverslag is de verantwoordelijkheid van het bestuur en de RvC waarbij de voorzitter van de

VEUO

- RvC als voorzitter van de vergadering zorgt voor een goed verloop daarvan (met inbegrip van de bepaling wie waarover het woord voert);³
- De accountant kan ingevolge de Nederlandse Corporate Governance Code (alleen) bevestigd worden over zijn onderzoek en over zijn verklaring bij de jaarrekening. De inhoud van de jaarrekening en het jaarverslag is echter onverminderd de verantwoordelijkheid van het bestuur (en de RvC);
  - De accountant kan slechts vertrouwelijke informatie verstrekken aan de aandeelhouders wanneer hij of zij daartoe schriftelijk toestemming heeft gevraagd en gekregen van de opdrachtgever. Ook dan echter staat de verantwoordingsplicht van bestuur en RvC voorop.
  - De accountant kan in een algemene vergadering het daartoe leiden dat mededelingen door het bestuur en/of de RvC worden gecorrigeerd als daarmee "een materiële onjuiste voorstelling van zaken" zou worden gegeven.

Het bovenstaande laat onverlet dat het raadzaam is om met de accountant voorafgaand aan de algemene vergadering duidelijke afspraken te maken over beantwoording van vragen die mede tot de accountant worden gericht en betrekking hebben op diens controlewerkzaamheden en verklaring.

Wij hopen dat het bovenstaande u van nut kan zijn bij het voorbereiden van de algemene vergadering van uw vennootschap. Voor de goede orde voeg ik nog toe dat het bovenstaande uiteraard niet als juridisch advies is bedoeld. Zo'n advies zal immers mede bepaald worden door de concrete feiten en omstandigheden met betrekking tot een onderneming. In een voorkomend geval zal een en ander derhalve met de juridisch adviseur van uw onderneming moeten worden besproken.

Uiteraard houden wij ons gaarne aanbevolen voor al uw op- en aanmerkingen.

Met vriendelijke groet,

Prof. Harm-Jan de Kluiver
Algemeen Secretaris VEUO

---

³ Best Practice bepaling III.4

Bijlage D | Brief NBA

Postbus 7984
1008 AD Amsterdam
Antonio Vivaldistraat 2-8
1083 HP Amsterdam
T 020 301 03 01
nba@nba.nl
www.nba.nl

Datum	Onderwerp	Referentie	Bijlage(n)
28 februari 2013	Brief VEB d.d. 3 januari 2013	HW/BW	2

Doorkiesnummer
T 020-3010342

Geachte xxx,

Enkele weken geleden heeft u een brief ontvangen van de VEB waarin werd aangekondigd dat de VEB tijdens het komende aandeelhoudersseizoen specifieke vragen zal stellen aan de aanwezige accountants. Naar aanleiding van deze brief hebben wij contact gezocht met de VEB hetgeen heeft geleid tot een constructief overleg. Hieronder volgen het standpunt van de NBA en een korte weergave van het overleg met de VEB.

De NBA staat positief tegenover de wens van de VEB om tijdens de algemene vergadering van aandeelhouders (AVA) meer tegemoet te komen aan de informatiebehoeften van de aandeelhouders. Deze passen in de veranderende wereld en de rol van de accountant. Wij verwijzen in dat kader ook naar het NBA Adviesrapport 'Verbreiding poortwachtersfunctie' van Oktober 2011. Veranderingen dienen echter wel zorgvuldig en binnen de institutionele kaders plaats te vinden. De VEB is van mening dat de accountant een belangrijke schakel is in Corporate Governance, heeft concrete eisen met betrekking tot de opdracht voor de accountant en is bereid om daar eventueel voor te betalen. De NBA zal in overleg met de VEB, voorzitters raden van commissarissen en andere stakeholders mogelijkheden onderzoeken om nadere invulling te geven aan de rol van de accountant in de AVA en bij het jaarverslag.

Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

The logo for the Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) consists of a solid orange horizontal bar above the letters 'NBA' in a bold, orange, sans-serif font.

Wellicht ten overvloede willen wij u, ter voorbereiding op het komende aandeelhoudersseizoen, attenderen op de bijgevoegde NBA praktijkhandreiking 1118 'Het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering van aandeelhouders bij beursgenoteerde vennootschappen' (31 januari 2012). Het past bij de maatschappelijke rol van de accountant dat hij ook bevraagd kan worden over zijn werkzaamheden bij het jaarverslag, het verslag van de raad van commissarissen en -indien van toepassing- het MVO verslag. Wij raden u aan eveneens de bijgevoegde NBA praktijkhandreiking 1109 'De verantwoordelijkheid van de accountant bij de toetsing van in het jaarverslag opgenomen corporate governance-informatie' te hanteren omdat hierin de grenzen van de betrokkenheid van de accountant bij deze verslagen uiteen worden gezet.

Tot nader inlichtingen gaarne bereid.

Met vriendelijke groet,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'H.H.H. Wieleman', with a long horizontal flourish extending to the right.

Drs. H.H.H. Wieleman RA
Voorzitter NBA

Bijlage E | Onderzoekspopulatie

AEX-index

Aegon
Ahold
Akzo Nobel
ASML
Corio
DSM
Fugro
Heineken
ING
KPN
Philips
PostNL
Randstad
Reed Elsevier
SBM
TNT Express
Unilever
Wolters Kluwer

AMX Index

Aalberts
AMG
Arcadis
ASMI
BAM
Binck
Boskalis
Brunel
CSM
Delta Lloyd
Eurocommercial Prop.

Heijmans
Nieuwe Steen Inv.
Nutreco
TKH
TomTom
Unit 4
USG
VastNed Retail
Vopak
Wereldhave
Wessanen
ZIGGO

AScX index

Accell
Acomo
Ballast Nedam
Batenburg Techniek
Beter Bed
Cryo Save Group
CVG (Crown Van Gelder)
DOCdata
Grontmij
Holland Colours
ICT Automatisering
Kardan
KasBank
Kendrion
Nedap
Ordina
RoodMicroTec
Sligro
Xeikon

Overige fondsen

Bever Holding
Ctac
DPA Group
Eerste Ned. OG mij.
Exact
Fornix Biosciences
Groothandelsgebouwen
Hes Beheer
Hydratec Industries
Van Lanschot
Macintosh Retail Group
NedSense Enterprises
Neways Electronic
Oranjewoud
Porceleyne Fles
Querius
Reesink
Roto Smeets
Simac Techniek
Stern Groep
Telegraaf Media Groep
Witte Molen

Bijlage F | Vragenlijst

Onderzoek NBA naar het optreden van de accountant in de AVA's van Nederlandse beursfondsen

Vragenlijst Accountant in de AVA 2013

Algemeen

Naam onderzoeker: _____ Naam beursfonds: _____

Boekjaar: _____ Datum AVA: _____

Vragen

1. Blijkt uit de notulen dat de accountant een presentatie heeft verzorgd over zijn aanpak, etc.?
 Ja
 Nee
2. Zijn de (concept) notulen door de vennootschap op de website geplaatst?
 Ja
 Nee
3. Was de accountant aanwezig in de AvA?
 Ja
 Nee
 Niet bekend
4. Is de aanwezigheid van de accountant expliciet genoemd door de voorzitter (bij aanvang van de vergadering)?
 Ja
 Nee
5. Van welke organisatie is de accountant afkomstig?
 BDO
 Deloitte

- EY
- PwC
- KPMG

Anders, namelijk: _____

6. Zijn er vragen aan de accountant gesteld?

- Ja
- Nee, ga door met vraag 9

7. Hoe luiden deze vragen?

8. Wat was de reactie en door welke functionaris werd deze gegeven?

9. Zijn er indicaties waaruit blijkt dat de accountant gebruik heeft gemaakt van zijn/haar spreekrecht (herstelplicht) in de situatie dat er een materieel onjuiste voorstelling van zaken is gegeven? (zie blz. 5 NBA Praktijkhandreiking 1118)

- Ja
- Nee

10. Is het functioneren van de accountant besproken?

- Ja
- Nee

11. Is de accountant voor volgend jaar herbenoemd?

- Ja
- Ja, maar er is wel een wisseling op termijn aangekondigd (vermeld jaartal)
- Nee

12. Zijn er vragen gesteld (niet aan accountant) over de management letter en/of het accountantsverslag?

- Ja
- Nee

13. Hoe luiden de vragen en reacties?

14. Was de VEB aanwezig?

- Ja
- Nee
- Niet bekend

15. Zijn er nog overige opmerkingen? (bijvoorbeeld meer dan 1 accountant aanwezig, etc.)

- Ja, zie pagina .....
- Nee, einde vragenlijst

Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Antonio Vivaldistraat 2 - 8
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E praktijkopleidingra@nba.nl
I www.nba.nl